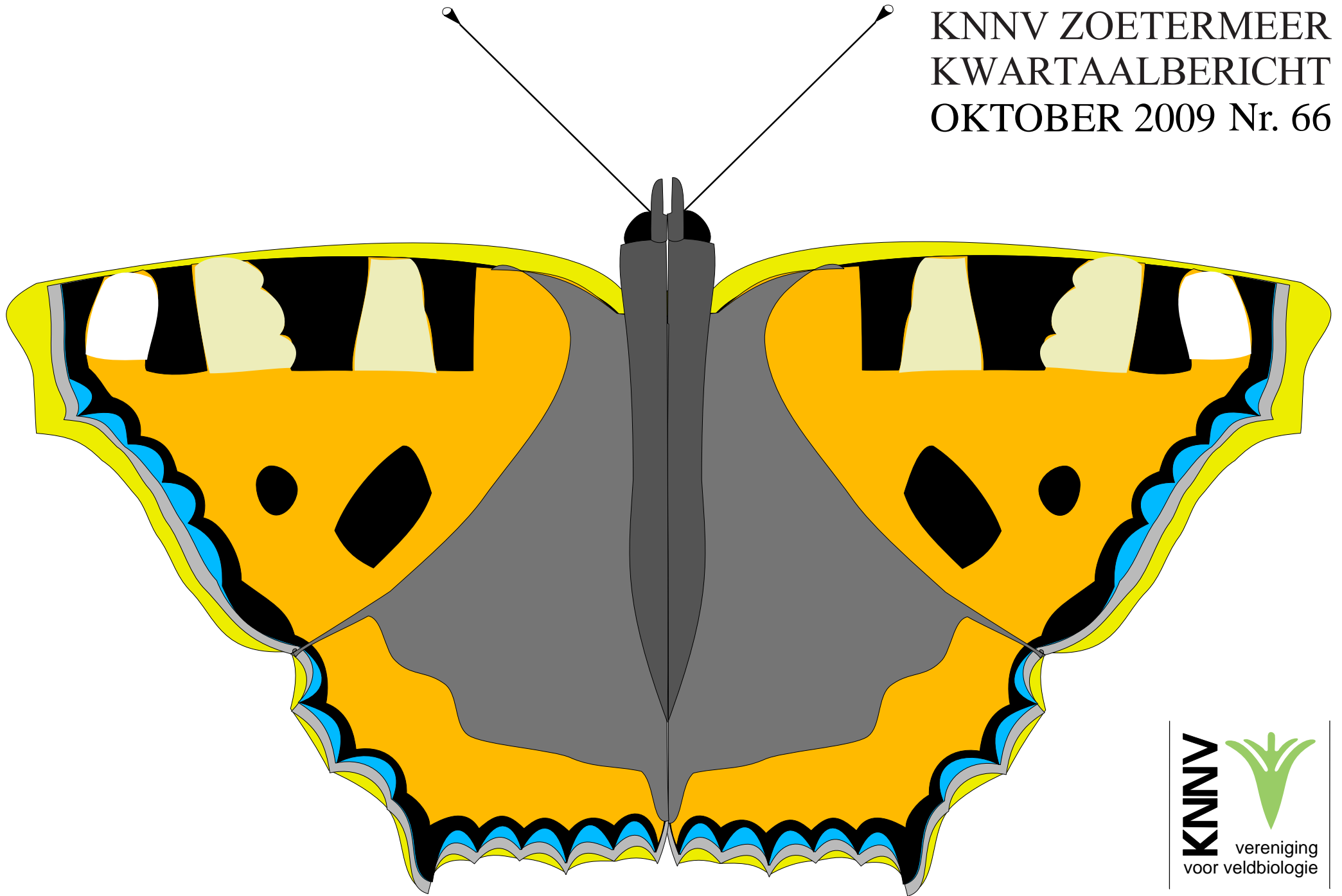

KNNV ZOETERMEER
KWARTAALBERICHT
OKTOBER 2009 Nr. 66

KNNV ZOETERMEER

zoetermeer@knnv.nl

www.knnv.nl/zoetermeer

KWARTAALBERICHT Nr.66

Oktober 2009

INHOUD

1 VAN DE REDACTIE	3
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERKGROEP	3
2 WATER- EN OEVERPLANTEN IN DE BALIJ OP 9 JULI 2009	3
3 DE OEVERS AAN DE WESTKANT VAN HET BUYTENPARK	5
4 DE OEVERS VAN DE BENTHUIZERPLAS OP 6 AUGUSTUS.....	6
5 NATUURVRIENDELIJKE OEVERS DE LEYENS, MEERPOLDERDIJK	7
6 DE BOOMGAARD.....	8
7 DE PLANTENWERKGROEP OP TV	9
8 FLORONKAMP IN ZEELAND, 11 T/M 13 SEPTEMBER 2009.....	10
9 OPVALLENDE PLANTENVONDSTEN DERDE KWARTAAL 2009	12
10 AANKONDIGING LANDELIJKE VARIADAG.....	16
GEZIEN IN ZOETERMEER	16
11 UIT HET VOGELDAGBOEK VAN ADRI DE GROOT	16
12 NATUUROBSERVATIES UIT MEERZICHT: WILDE HONINGBIJEN.....	22
13 TUINBERICHT 3.....	23
14 BIJZONDERE VISSSEN	24
15 EIKENPROCESSIERUPSEN OPNIEUW IN ZOETERMEER ACTIEF	25
16 HET VLINDERJAAR 2009	27
17 WAARNEMING.NL.....	28
BUITEN DE VERENIGING	30
18 NOORDNATUURNIEUWS HERFST 2009.....	30
19 NATUUR EN MILIEUAGENDA ZOETERMEER	31
20 NAMEN	34
21 IK WIL OOK LID WORDEN.....	34

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.
Zij zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

Doe 1x per 2 à 3 weken 2 uurtjes mee met de plantenwerkgroep.

Goeie sfeer, boeiend, leerzaam, nuttig.

Informatie:

Joke de Ridder tel. 079-3616973

OPROEP

In Zoetermeer is weinig bekend over vleermuizen, hoewel de gemeente de laatste jaren het nodige vleermuizenonderzoek heeft laten doen. Wie wil – samen met ons – de kennis van vleermuizen in Zoetermeer actueel houden? Op welke manier we dat willen doen (instellen meldpunt, website, e.d) kan met de gemeente vast wel overlegd worden.

***Graag emailen naar waglub@xs4all.nl
Anneke Wagner/Henk Lubberding***

1 Van de redactie

De geloofwaardigheid van de gemeente met het Actieprogramma "Duurzaam Zoetermeer" waarvan één van de thema's biodiversiteit is, loopt gevaar (zie pag. 19 in dit nummer). Natuurlijk had er een skibaan bedacht kunnen worden waar "de natuur van het Buytenpark" mee uit de voeten kon: nachtmuseum, vleermuizengrot, uitvalsbasis! Nu moet er door een onhandige fasering gekozen worden tussen economie en ecologie. Daardoor komen de partijen tegenover elkaar te staan en blijven er alleen verliezers over. De baan was al ontworpen en in het gebied gesitueerd voordat de aanwezige natuurwaarden en –potenties behoorlijk konden worden onderzocht en tegen creatieve alternatieven afgewogen. Toen de juristen uiteindelijk ecologisch advies vroegen was het te laat. Natuurlijk wil Zoetermeer 'alles' wel compenseren, maar de gemeente staat met lege handen (wat, hoe, tegen welke kosten, waar en wanneer dan?).

Onze zusterorganisaties zullen wel bij de rechter terecht komen. De KNNV Zoetermeer is daarvoor te klein en te studieus. De rechter zal uiteindelijk de gemeente wel vrij pleiten omdat die zich minimaal aan de Flora en Fauna-wet houdt. Ze was alleen haar eigen natuur- en milieubeleid even vergeten. Wat wint de gemeente hiermee en wat verliest ze? De winst is werk en toerisme. Dat telt zwaar in crisistijd, maar later zullen managementsboeken dit voorbeeld misschien anders gebruiken. Er is vertrouwen beschaamd. Er gaat recreatie voor de eigen bevolking verloren en het marketing concept van een zeldzaam groene stad brokkelt stukje bij beetje af. Het onroerend goed verliest waarde. De afweging zal uiteindelijk zijn: hoe zeldzaam en vervangbaar waren een skibaan en een natuurgebied in deze omgeving?

Het heeft jaren gekost om het Buytenpark op deze locatie in het Groene Hart en in de Groen-blauwe Slinger te realiseren. Laten we zeggen een vervangbaarheid van 20 jaar. Een skibaan kost minder tijd, laten we zeggen 1 jaar. Skibanen worden bovendien door concurrentie elders en door andere meer eigentijdse vrijetijdsbestedingen ingehaald. Het Buytenpark is een zeldzaam natuurelement in deze omgeving en mét die omgeving misschien wel uniek in een straal van 1000km. Haar zeldzaamheid groeide als toevluchtsoord voor zeldzame soorten met gouden eieren. Elders weegt men zijn kansen om de crisis voor natuur en milieu te benutten. Zo niet in Zoetermeer, een gemeente die haar eigen identiteit, rijkdom en potentie niet kent en op toekomstwaarde weet te schatten. Ook dit wordt door de KNNV-Zoetermeer voor de volgende generaties gedocumenteerd.

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP

2 Water- en oeverplanten in de Balij op 9 juli 2009

Tilly Kester

Aanwezig: Anke, Fred R, Jan en Monique, Johan en Wouter.

Vanwege het waterplantenjaar hebben we deze keer een bezoek gebracht aan het centrale kanaal in het Balijbos. De oevers en de stroken tussen het fiets/wandelpad en het water hebben we aan weerszijden geïnterpreteerd. De beheerder van het gebied, Staatsbosbeheer (SBB) is flink aan het werk geweest. Diverse paden zijn zodanig opgeknapt dat het bos nu ook voor minder validen goed bereikbaar is. Bij het eerste zijpad is een bank geplaatst met uitzicht op het kanaal, de blauwe brug en de Nieuwe kerk van Delft. Daar hebben we onze fietsen vastgezet.

De eerste aanblik deed uitgesproken zomers aan vanwege de bloeiende peen, pastinaak, jacobskruiskruid en harig wilgenroosje. Toch was het een tamelijk koele avond. Bij de start van onze tocht regende het even zachtjes, tegelijkertijd scheen de zon wat een regenboog opleverde.

Op de stevige maar zeer flauw aflopende oevers dichtbij het water vonden we naast "gewone" soorten als watermunt, wolfsfoot, riet en heen, ook gevleugeld hertshooi, moeraswalstro en bloeiende kleine watereppe. In het water zat kranswier en meer naar het midden zagen we ook de witte bloemetjes van de stijve waterranonkel, maar omdat Wouter deze keer zijn waadpak niet had meegenomen bleef dat dus onzeker. Hij had nog last van zijn gekneusde ribben en zo'n pak aantrekken is dan wel een beetje lastig.

Aan beide zijden van het asfaltpad stonden de planten deze keer groepsgewijs en soms in vreemde combinaties wat duidt op recente grondbewerking. Herik, echte kamille, harig wilgenroosje, grote klaproos, moerasandoorn, akkermelkdistel met duidelijke gele klierharen, witte krodde en akkerdistel. Daartussen zag je pioniersoorten als stippel- en korrelganzenvoet. Op een zekere hoogte tussen de oever en het asfaltpad stond een hele strook met duinriet, waarbij Johan opmerkte dat grote delen van het bos er nog niet zo lang geleden vol mee stond. Ook de goudgele en witte honingklaver waren present. In dezelfde strook stond hier en daar een (witte) avondschoonheidsbloem, met ook nog een groep afwijkende schoonebloemplanten. Helaas waren deze vrijwel uitgebloeid. Wat opviel waren de klierharen die plakkerige vingers veroorzaakte. Het zal toch geen nachtschoonebloem zijn? Johan gaat zijn best doen om duidelijkheid te krijgen (zie pag. 13).

Fred R. vond de zomerfijnstraal en ik grote, bijna uitgebloeide, rietorchissen. Mattenbies stond in het water. Het bont zandoogje vloog rond en de kleine karekieten waren ook nog hoorbaar in het riet. Zowaar, toen vonden we een groepje koolzaadplanten, hartstikke blauw, geen stengelomvattende stengelbladeren, grotere elkaar deels bedekkende kroonbladen met een schuin afstaande kelkstand. Geen twijfel mogelijk, we laten het nog even controleren door Sheila Luyten. Verderop was er een prachtige plek met aardaker.

Fig. 1 Watergentiaan

Fig. 2 Moeraswalstro

Meer richting de blauwe brug vonden we oeverstekelnootplanten zonder bloem of vrucht. Aan de andere kant van het kanaal zijn we teruggelopen. Een hele strook grond tegen de bosrand was kaal gemaakt en klaarblijkelijk ingezaaid met voor ons onbekende (tuin)planten. Rechts van het pad zagen we een grote plek met raapzaad en verderop heel veel herik. Anke en Johan hoorden het geluid van de grote groene sabelsprinkhaan. In het water zagen we een grote plek met watergentiaan. Tenslotte vond Johan nog een groep harige ratelaar. Zo liep ook deze avond weer ten einde, droog en met enkele opmerkelijke soorten op de lijst.

3 De oevers aan de westkant van het Buytenpark

Anke de Bruijn

Nadat het op donderdag 23 juli de hele ochtend zeer regenachtig was geweest, begon het in de middag op te klaren en toen we (Johan, Anneke, Henk, Marja, Fred R en ik) om 19.00 uur verzamelden bij de kraal, was het prachtig weer. Vervolgens liepen we de helling af (waar veel distelvlinders vlogen) naar de waterkant, maar omdat onze "waterplantenman" Wouter Balster verhinderd was en we dus niet over de juiste middelen beschikten om te dreggen en te vissen, keken we natuurlijk al snel weer naar alle planten op de soms zeer drassige oevers.

De watermunt vonden we natuurlijk al meteen vanwege de geur. Verder o.a. tussen kleine bruine kikkertjes, het zompvergeet-mij-nietje, dat wat kleiner is en dieper ingesneden vruchtkelken vertoont in vergelijking met het veel algemenere moerasvergeet-mij-nietje. Ook veel liesgras (grasgroen van kleur en met een wat bolle bladpunt, als een bootje), riet (blauwig van kleur en voorzien van een kransje haren aan de bladschede en bovendien wat later bloeiend), rietgras (met een tongetje aan de bladschede). Boven bij de kraal zagen we later ook nog duinriet, dat steeds vaker in de stedelijke omgeving opduikt. Verder natuurlijk veel kattenstaart, moerasandoorn, harig wilgenroosje en de kleine uitvoering daarvan, de viltige basterdwederik. Ook nog slanke waterkers, lidsteng, zeegroene en lidrus en veenwortel. Met een stok wist Fred nog wat kroos aan land te brengen. We vonden sterrenkroos, puntkroos en dwergkroos (één wortel per schijfje met één nerf).

Figure 1

Fig. 3 Koninginnenkruid

Fig. 4 Lidsteng

Iets verder van de waterkant groeide volop de akkerdistel, waarbij opviel, dat er op sommige plaatsen exemplaren tussen stonden met opvallende witte bladeren. Een schimmelinfectie, vertelde Johan. Een rietzanger zat duidelijk zichtbaar mooi te wezen in het koninginnen- of leverkruid. Volgens de (broodje aap?) verhalen die ik al vaak gehoord heb heette die plant vroeger koninginnenkruid, maar in de oorlog mocht dat niet van de Duitsers en toen werd het leverkruid. Maar al lang voor de oorlog waren beide namen in gebruik. Volgens H. Kleijn in het boek: Planten en hun naam, Een botanisch lexicon voor de Lage Landen (1970), heeft de plant nog veel meer verschillende namen. De naam leverkruid ontving de plant omdat zij bij leverziekten gebruikt werd. In 1855 werd de plant nog voor dat doel ingezameld. De naam koninginnekruud is een verbastering van het Duitse Kunigundekraut. Kunigunde was de heilig verklaarde gemalin van keizer Hendrik II. Ze zou veel zieken genezen hebben en stierf in 1033!

Weer op weg naar boven, naar de kraal, zagen we nog citroenmelisse, braam (vol vruchten , maar helaas nog niet rijp), goudgele honingklaver, bermooievaarsbek, hazenkeutels op het asfalt, een prachtige grote (zadel?)zwam en de brede lathyrus. Al met al weer een aardige oogst, 78 totaal volgens de streeplijst van Johan en ondanks mijn kletsnatte voeten, ging ik zeer tevreden huiswaarts.

4 De oevers van de Benthuiserplas op 6 augustus

Tilly Kester

Aanwezig: Anke, Henk, Johan, Joke, Marja, Tilly, Wouter en Irene (de Mol)

Irene de Mol liep met ons mee om proefopnamen te maken op basis waarvan beoordeeld kan worden of onze activiteiten zich lenen voor een plek in de documentaire "Natuur in de Stad". De Zoetermeerse aflevering van deze serie wordt deze herfst door de NCRV uitgezonden. Gedurende de avond heeft Irene een aantal van ons ondervraagd.

Ook deze avond gingen we weer op zoek naar oever- en waterplanten. Eigenlijk stond de Plas van Poot op het programma. Johan had van tevoren gekeken of we bij de oevers van deze plas konden komen, maar dat bleek niet mogelijk. In het van Tuijllpark staan hekken en aan de Bleiswijkseweg wordt de plas omringd door een strook grond met een sloot er langs. Toen is besloten om naar de Benthuiserplas te gaan. Het was een van die zeldzaam mooie, zwoele avonden waar je geen jas of vest nodig hebt.

Wij zijn bij de zuidelijkste punt (bij het informatiebord) van de plas gestart en hebben een rondje om de Benthuiserplas gelopen. Vanuit de waterkant is ongeveer een strook van ca 2 meter van de oever op zijn plantengroei bekeken en dan kom je ook op soorten als vlinderstruik. Langs een deel van de plas, ter hoogte van het bastion is een muur van "schanskorven" gevuld met natuurstenen aangelegd die inmiddels flink begroeid is geraakt. We vonden een liaan die wat weg had van een bosrank, maar dan met fraaie gele bloemen. Een passerende bewoner met hond vertelde dat de plant heel mooi gebloeid had. Nu zag je nog enkele bloemetjes en volop "harige" vruchten. Waarschijnlijk gaat het om een (ontsnapte) tuinplant.

Tijdens onze ronde hebben we een boogje gemaakt rondom een zeer waaks zwanenechtpaar met 5 jongen. Wat mij opviel, was dat in de "dode" hoeken van de plas een enorme hoeveelheid witte veren dreef, onder anderen bij het stuwkje. Volgens Marja waren deze afkomstig van ruiende vogels van de eilanden. Ook zagen we een kolibrievlinder langs vliegen.

Fig. 5 Aarvederkruid

Fig. 6 Gekroesd fonteinkruid

De oevers van de plas zijn rijkelijk begroeid met riet aangevuld met hier en daar een forse wilg. Tussen en voor het riet zag je oeverplanten als heen, harig wilgenroosje, watermunt, slanke waterkers en zelfs een exemplaar van de rietorchis. Wouter had zijn waterpak bij zich. Af en toe ging hij het water in. Hij vond aarvederkruid en bij het stuwteje tenger fonteinkruid (met vruchtjes), gekroesd fonteinkruid en smalle waterpest.

Verder in de strook van 2 meter langs de oever zagen we de zomerbloeiërs als peen en pastinaak. Net voorbij het stuwteje raakten Joke en ik aan de praat met een bewoner. Hij vond dat direct langs de plas te weinig gemaaid werd, dan krijg je maar hondenpoep in tegenstelling tot het gras beneden bij de machinesloot waar blijkbaar vaker gemaaid wordt(?). Omdat hij ons nogal aan de praat hield, misten we een plant die grote kans maakt op het predikaat "vondst van de avond". In de buurt van de eilandjes werden in het ondiepe water planten gevonden die wel erg veel weg hadden van smalle waterweegbree. Om helemaal zeker te zijn hebben we materiaal verzameld en opgestuurd naar het Nationaal herbarium in Leiden. Wel handig als Wouter zijn waadpak bij zich heeft om van dichtbij foto's te kunnen maken. Al met al was het, mede dankzij het weer en de enthousiaste Irene de Mol, een zeer geanimeerde avond.

5 Natuurvriendelijke oevers De Leyens, Meerpolderdijk

Joke de Ridder

We waren op de ochtend van zaterdag 22 augustus met z'n drieën: Johan, Tilly en ik. We startten aan de rand van Zoetermeer, aan de Zwaardslotseweg, waar we de fietsen bij de volkstuinen zetten. Vervolgens liepen we over het voetpad langs het water van de stadssingel en uiteindelijk langs de ringsloot van de Meerpolder terug.

Langs het eerste stuk stond vooral heel veel riet. Dit wordt bewust 1 keer per jaar gemaaid, met als voorlopig resultaat dat er weinig andere planten een kans krijgen. Wat verder van het water af was de begroeiing wat lager en vonden we vooral hele "gewone" planten zoals knoopkruid, hondsdraf, haagwinde, rode klaver e.d. Er stonden nog aardig wat grassen te bloeien, waaronder het mooie glanshaver, met z'n lange kafnaalden en natuurlijk die prachtige glans.

Echte nazomerbloeiërs zoals koninginnekruid, peen, luzerne, middelste teunisbloem en goudgele honingklaver zagen we genoeg.

We kwamen zelfs planten tegen die we niet goed op naam konden brengen. Ze deden ons wel erg aan veldlathyrus denken, maar de minuscule steunblaadjes waren wel erg smal en fijntjes uitgevoerd. Helaas zaten er praktisch geen bloemen meer aan, wel wat peultjes. Johan heeft de foto's van Tilly ter controle aan Floron toegestuurd. Als het niet de veldlathyrus is hebben we te maken met een nieuwe soort (voor Zoetermeer).

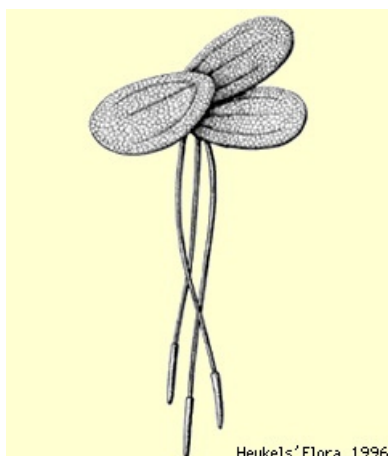

Fig. 7 Klein kroos

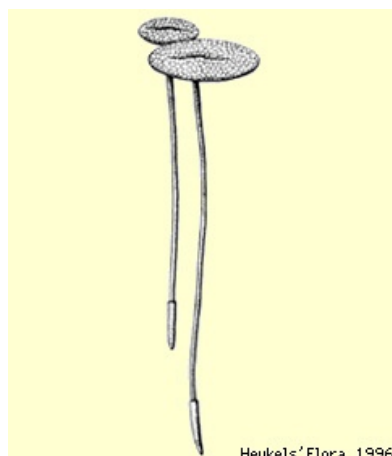

Fig. 8 Dwergkroos

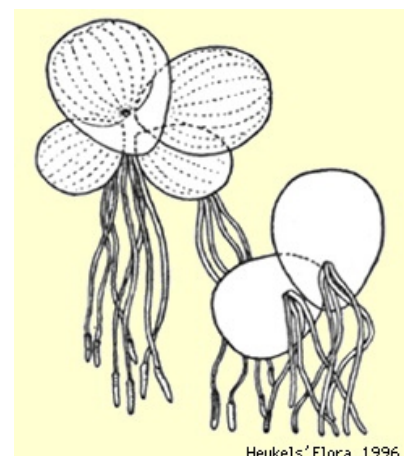

Fig. 9 Veelwortelig kroos

Gelukkig waren er ook wat plekjes waar we wel bij het water konden komen om onze kennis van waterplanten op de proef te stellen. Vanaf het invalidensteigertje visten we smalle waterpest, grof hoornblad, sterrenkroos, klein kroos en dwergkroos op. Een hele tijd stonden we te puzzelen bij een, naar

we dachten soort fonteinkruid. Helaas vertoonden de bladuiteinden een deukje en dat was niet terug te vinden in de flora. (vgl Heukel's flora 23ste druk, blz. 532/533 sterrenkroos en blz. 93 fontijnkruiden) Zo kwamen we er uiteindelijk achter dat het een sterrenkroossoort was, waarvan het "sterretje" aan de top ontbrak! Toch wel erg nuttig om dit zelf uit te puzzelen, nu vergeet ik het niet meer (hoop ik). Het schedefonteinkruid hebben we ook nog gevonden evenals het veelwortelig kroos. Allemaal dankzij het schepnet van Tilly natuurlijk.

Van de uitgebloeide planten moeten (harige?) ratelaar van de rode lijst en vooral rietorchis (beschermde soort) genoemd worden. Pleksgewijs vielen rijke groeiplaatsen van de laatste soort op. Daarentegen stond de brede wespenorchis nog prachtig te bloeien.

Ook zagen we veel vlinders, klein geaderd witje en de argusvlinder. De laatste soort is erg beweeglijk en het viel Tilly dus niet mee om die goed op de foto te krijgen.

Aan een aantal eiken hingen vallen die het doel hebben om te onderzoeken of er eikenprocessievlinders in het gebied voorkomen. De vallen bevatten vrouwelijke lokstof (feromoon) waar de mannelijke vlinders op af komen. In Zoetermeer zijn dit jaar op drie plaatsen eikenprocessierupsen gevonden. (zie pag 25).

We vonden nog een bloeiende veenwortel (landvorm) en dat zie je niet zo vaak.

De ringsloot van de meerpolder was recent helemaal leeggehaald. Jammer van de krabbescheer die hier voorkomt. Gelukkig zagen we nog één zwanebloem evenals een slanke en een grote waterweegbree. Hopelijk komt er dit jaar nog wat terug.

Zo hebben we ook dit keer weer veel aandacht besteed aan oever- en waterplanten.

6 De Boomgaard

Fred Reeder

Donderdag 3 september, op de laatste avondronde van de plantenwerkgroep van dit seizoen werd er gelopen in "de Boomgaard". Deze buurt is onderdeel van de wijk Noordhove en gelegen in een van de oudere poldergebieden (Palensteinse polder 1759) van Zoetermeer. De door de wijk lopende singels met elzen en wilgen zijn overblijfselen van de oude boomgaard die hier vroeger lag. Daar is eigenlijk niet veel meer van te merken. De oude bebouwing en de boerderijen zijn hier verdwenen en de wijk oogt nieuw. De "groenvoorzieners" die in opdracht van de gemeente de straten keurig hadden geborsteld hebben ervoor gezorgd dat alles weer schoon en netjes is. Iets waar wij nu niet zo heel verheugd over kunnen zijn.

Fig. 10 Gele kamille

Fig. 11 Grijskruid

Op veel plaatsen zijn de parkeerplaatsen voorzien van waterdoorlatende platen waartussen de wilde plantjes ruimte hebben om te groeien. Of dames op hoge hakken hier ook altijd zo blij mee zijn is natuurlijk de vraag. De wat verdiepte middenstroken tussen de straten opgesierd met grote keien, (ook wel grintbeken genoemd) worden door goten vanaf de straten en huizen voorzien van water en door de bewoners van rommel. Dat laatste is jammer maar waar. Dit alles werd geconstateerd door Tilly, Marja, Fred en Johan die onder de dreiging van fikse onweersbuien en soms een spatje regen de streeplijst hanteerde. En dat waren nogal wat planten. Ik zal maar een paar opmerkelijke vermelden. In de middenstroken van de straten is, denken wij het een en ander ingezaaid maar als dat er na vele jaren nog altijd staat nemen wij het wel op in de lijst. Dus de gele kamille werd gescoord evenals de aardaker. Die staat hier nog mooi in bloei. Op een van de vindplaatsen in Zoetermeer, in het Westerpark is deze beschermde soort vrijwel verdwenen.

Najaarsbloeiërs als grijskruid en smal tandzaad werden waargenomen en in de gangetjes tussen de schuurtjes stond de rode spoorbloem en tot grote vreugde van Tilly wederom het kransgras. Vorig jaar dook deze nieuwe aanwinst voor de Zoetermeerse flora ineens op een aantal groeiplaatsen tegelijk op maar dit jaar hadden we haar nog niet gezien. In de schemer werden op de valreep nog wat kleine plantjes ontdekt op de parkeerstroken maar helaas. Het was te donker om die nog te kunnen determineren. Een zaklampje van Fred kon zelfs geen soelaas meer bieden dus werd de wandeling voor deze avond afgesloten.

7 De plantenwerkgroep op TV

Fred Reeder

Dinsdagmiddag 22 september om half vijf, op een voor de plantenwerkgroep zeer afwijkend tijdstip, kwamen Tilly, Wouter, Joke, Anke Johan en Fred bij elkaar aan de meest zuidelijke punt van de Benthuizerplas. Een heerlijk zonnetje met een stevige bries zorgde voor een uitstekende ambiance. Die was prettig voor de filmploeg van de "Wunderkammer", een productiemaatschappij van de NCRV die de verrichtingen van de plantenwerkgroep kwam vastleggen ten behoeve van een aflevering van de serie "Natuur in de stad". Een kort fietstochtje voerde naar de noordzijde van de plas voor de opnames.

Fig. 12 De PWG op TV

Na wat korte instructies deden wij wat we altijd doen, plantjes zoeken en op naam brengen gewapend met flora en streeplijst. Niets afwijkends dus en we werden niet echt gehinderd in onze bewegingen door de cameraploeg. Ontspannen werden soorten als tandzaad, welke ook al weer(?) met behulp van de flora op naam gebracht. En zo verder soorten noterend als beekpunge, heen, riet en nog veel meer herfstbloeiers. Wouter had zijn waadpak meegenomen zodat ook de waterplanten, die dit jaar extra aandacht verdienen vanwege het KNNV waterplantenjaar, bekeken konden worden. In onze contreien komen goed beschouwd maximaal maar zo'n 15 soorten waterplanten voor waaronder stijve waterranonkel, grof hoornblad, scheidgekroesd- en tener fonteinkruid die Wouter allemaal uit het water te voorschijn toverde. De producent van het tv programma, Leontine van der Stadt, stelde af en toe wat vragen en regelmatig werden in close-up de kenmerken van de planten met uitleg vastgelegd.

Slechts een enkele maal moesten we iets een keer over doen. Zoals het komen aanlopen over een bruggetje en enthousiast de heen opmerken. Dat enthousiasme is bij een tweede keer duidelijk minder. Dat zal wel blijken maar ja, wij zijn dan ook geen professionele acteurs. Na zo'n anderhalf uur was de opnamesessie voorbij en toonde Leontine zich tevreden met het resultaat en vertrokken de meeste van de groep. Johan deelde later mee dat na afloop van de opnames een uitdagende opmerking richting cameraman heeft gezorgd dat deze opnamedag nog een staartje kreeg. Het beeldvullend filmen van een groep witte kwikstaarten op een speelveld in Noordhove zou wellicht niet lukken stelde Johan. De cameraman, die tevens vogelaar is, liet dat niet op zich zitten en na zo'n twintig minuten had hij, aldus Johan, het tegendeel bewezen.

De documentaire over natuur in de stad Zoetermeer die uiteindelijk samengesteld wordt zal 23 minuten duren. Ik heb begrepen dat zo ongeveer iedere werkgroep die iets met de natuur in Zoetermeer te maken heeft, daarin gaat voorkomen.

Bijna 5 opnamedagen zijn hier voor uitgetrokken. Dat zal flink wat knip- en plakwerk worden. Ik ben benieuwd naar het resultaat dat op **12 november op de televisie** zal worden uitgezonden.

Hoe laat precies zullen we nog wel horen en tijdig aan iedereen via de mail en op de website laten weten. Het was een leuke ervaring.

8 Floronkamp in Zeeland, 11 t/m 13 september 2009.

Tilly Kester

Omdat het Floronkamp vorig jaar in Zeeland mij goed was bevallen heb ik besloten om dit jaar weer mee te doen. Deze keer zaten we in vakantieoord Broedershoek in Koudekerke. Dit terrein had een mix van oude en nieuwe huisjes en een minicamping. Vier (oude) huisjes waren voor ons beschikbaar en de rest kampeerde op de minicamping. In totaal deden 45 floristen mee aan het weekend.

Dit keer was er een grote kaart van Walcheren en Zuid-Beveland, opgehangen waarop aangegeven werd welke hokken geïventariseerd moesten worden. Sommige KM-hokken lagen een behoorlijk eind weg. Er stonden diverse natuurontwikkelingsgebieden, het urbane deel van Vlissingen en Veere en de middelplaten langs het Veerse meer op het programma. Merendeel gebieden waar die normaal niet toegankelijk zijn.

Vrijdagmiddag 11 september om 13.00 uur startte de eerste ronde. Ik ging met 3 dames naar een gebied ten noordwesten van Middelburg, vlak in de buurt; het natuurontwikkelingsgebied St. Laurens Weihoek van het Zweekuys Landschap. Dit gebied is een typisch Walchers poelgrondgebied, met een weids en open karakter. Van oudsher was dit poelgebied een nat weidegebied en door natte en soms brakke omstandigheden niet geschikt als landbouwgrond. Het was dus een belangrijk gebied voor weidevogels, foerageer- en rustgebied voor trekvogels en vogels die overwinteren. De plantengroei was heel divers door de verschillende overgangen van nat naar droog en van zoet naar zout. Door drainage en egalisatie zijn de oorspronkelijke natuurwaarden verloren gegaan. Voor de EHS (Ecologische Hoofdstructuur) is Zeeland hard bezig om op diverse plekken de verloren gegane typisch Zeeuwse natuur te herstellen.

Op een wat kaal uitzijende weide liep een kudde Hollands zwartbont jongvee. Pas aan het eind van de middag kwam het vee kijken wat wij aan het doen waren. Het land was erg droog, de klei in de brede ondiepe droogstaande sloten was diep gebarsten. Onder leiding van Thea Spruijt hebben we planten aangestreept. Van de Rode lijstsoorten werd het aantal exemplaren geteld of geschat, zoals bijv van de dubbelkelk, veldgerst en heelblaadjes. Er stond veel aardbeiklaver en zeegroene ganzenvoet. Verdere enkele exemplaren van de zulte, smalle rolklaver, waterpunge, viltig kruiskruid en rode schijnspurrie. Ook

stond er stomp kweldergras, zilte rus, zilte waterranonkel en getande weegbree. Kenmerkend voor getande weegbree zijn de tandjes langs de bladranden maar vooral de aanwezigheid van 3 nerven. Thea vermoedde dat er meer behaarde boterbloem stond, maar de planten waren zo klein dat we het niet goed konden zien. Aan het eind van de middag hadden we het een beetje gehad met de harde wind en zijn we teruggereden. In het groepsgebouw hebben we de meegebrachte planten gedetermineerd. Achteraf was deze middag een voorbereiding op het gebied van de volgende dag.

Zaterdag 12 september

Vandaag ging ik met 3 mannen op stap, helemaal naar de Ierseke moer. Justus van den Berg, coördinator van het kamp en kenner van het gebied, vertelde het een en ander over het gebied. Wout van der Slikke hield de streeplijst bij. Ierseke moer is een oud poellandschap dat voor een groot deel intact is gebleven. Het was van oorsprong een moerasgebied waar veen werd gevormd. Daarna kwam de zee via krekken het gebied binnen en zette klei en zand af. Op ca 1,5 meter veen ligt een laagje van 20 – 50 cm klei. Doordat het veen door de zee werd overstromd, is het veen zout en dat was in de vroegere jaren een gewild product. Uit turf werd zout gewonnen (moertering). Op de kaart zag je al dat het gebied een bijzonder verkavelingspatroon had. Sloten doorsneden op een merkwaardige wijze het landschap wat charme gaf aan dit gebied. Bij turfwinning werd klei opzij gegooid en nadien weer slordig teruggebracht. Het land zag er ook zeer hobbelig uit en werd volgens Justus holle-bolleweitjes genoemd. Ook dit gebied is rijk aan vogels en zoutvegetaties.

We begonnen bij de bermen, de planten in de sloot werden met een zelf gemaakte “harkje” omhoog gehaald. Ze lieten mij zien hoe je schedefonteinkruid kon onderscheiden. We zagen dat het riet steeds kleiner werd, een teken van brakker wordend water. Ook stond er een prachtige sleedoorn, hartstikke vol met mooie paarse vruchten. Die hebben we dus allemaal op de foto gezet. Enige lenigheid werd ook van ons gevraagd vanwege de vele hekken waar we over moesten klimmen. De eerste wei, die we bezochten, bleek achteraf de mooiste te zijn. Het zag er het gaafst uit, niet aangevreten door koeien of paarden. Ook hier was de grond in de droge ondiepe sloten gebarsten. Op dit stuk land stond voor mij de vondst van het weekend en wel in grote aantallen. Justus wees ons op het eerste goudknopje. Naarmate we verder liepen, zagen we meerdere exemplaren totdat we een plek zagen van ruim 6-10 m², alleen maar met goudknopjes!! Verder zag je grote groepen prachtig paars bloeiende zulte en grote plekken zeekraal. Justus liet het verschil zien tussen kortarige en langarige zeekraal. We zagen ook andere zoutplanten als zilte rus, zilte schijnspurrie (die alleen maar 's middags bloeit), melkkruid, stomp kweldergras, zilte greppelrus en schorrenkruid. En langs een sloot stonden prachtige exemplaren schorrenzoutgras die ik zelf nog niet eerder gezien had en elders bij een andere sloot moeraszoutgras.

We hebben ook op sommige kale plekken bij hekken naar muizenstaarten gezocht. Dit voorjaar had een paar Zeeuwse floristen een behoorlijk aantal groeiplaatsen van muizenstaarten gevonden. Zo zwierven we van het ene weiland naar het andere. Wat vogels betreft zagen we watersnippen vliegen en ook vier lepelaars. 's Middags kwam er meer zon en werd het warmer. We hebben nog in maïs- en bietenland en aansluitend in de wegberm gekeken en vonden o.a. bingelkruid, dubbelkelk, kruisbladwalstro, rode ganzenvoet, moerasdroogbloem, brede lathyrus, mierikswortel en relatief veel viltig kruiskruid. Tot slot werd voor de laatste keer met het “harkje” plantmateriaal uit een sloot gehaald. Eerder hadden we al snavelruppia (voorkomend in brak water) opgehaald, maar dit keer was het raak en werd spiraalruppia opgevist! Weliswaar in een viezige sloot, maar de vondst werd 's avonds bevestigd.

Omdat we nog wat tijd hadden, zijn we naar Kapelse moer gereden waar fijn goudscherm zou moeten staan. We hebben flink gezocht maar helaas niets gevonden. Op de terugweg kocht Justus bij een plaatselijke fruitstalletje een paar kistjes met aardbeien, bramen en frambozen en konden we ter plekke zien hoe aardbeien onder plastic en op ooghoogte geteeld werden.

Terug op onze overnachtingsplek zat al een grote groep lekker buiten in de zon en werden diverse vondsten bekeken waaronder fijn goudscherm die door een ander groepje wel gevonden was. Een zeer zeldzame vrij onopvallende plant, die men gemakkelijk over het hoofd ziet.

's Avonds na het eten gingen diverse groepjes aan de slag met het verder op naam brengen van de meegebrachte planten.

Zondag 13 september

Met Jan Pellican als coördinator van dit groepje zijn we richting Vrouwenpolder gereden naar een gebied aan zee, ten westen van de Veerse Gatdam. Het gebied was een mix van strand, duinen, bebouwing met vakantiewoningen, een grote vijver, grasland, struweel etc. Het was heel grijs en waaide hard toen we er heen reden, maar het bleef gelukkig droog. Op het parkeerterrein vonden we o.a. knikkende distel,

sikkelklaver en kruisdistel. Lopend door de duinen zagen we scherpe fijnstraal en schermhavikskruid. Op het strand werd loogkruid en zeepostelein gevonden. Weer landinwaarts langs de beboste opgangen richting strand vonden we wilde liguster, wit vetmuur, eikvaren, zeevinde (zonder bloemen), kleine ruit en geel walstro. Verder van de duinen in een nat, erg hobbelig weiland (met koeien) vonden we ook weer veel leuke soorten als kantig hertshooi, heeelblaadjes, egelboterbloem, echte koekoeksbloem, zilte torkruid, moerasdroogbloem, waterpunge, aardbeiklaver maar ook schorrenzoutgras en moeraszoutgras. Op een wat droger, (zandig) stukje stond kamgras, kattedoorn en agrimonie.

Vanwege de variatie in biotopen binnen zo'n km-hok heeft Jan ruim 200 soorten gestreept. Op de andere twee dagen waren dat ca 100-125 soorten.

Rond twee uur waren we weer terug op onze uitvalsbasis, de laatste planten werden gedetermineerd en een en ander opgeruimd. Onderweg naar huis, met name in Zeeland, viel een paar keer een korte regenbui. Al met al een goed georganiseerd weekend met zeer gemotiveerde en gezellige deelnemers.

Fig. 13 Floronkamp in Zeeland

Fig. 14 Goudknopje op Walcheren

Tilly Kester

9 Opvallende plantenvondsten derde kwartaal 2009

Johan Vos

Aardaker (*Lathyrus tuberosus*) in de boomgaard.

Op 3 september vonden we tot onze grote verrassing bloeiende aardakerplanten midden in dit duurzaam bedoelde buurtje in Noordhove. In de periode 2004 – 2008 hebben we deze fraai ogende lathyrussoort slechts vier keer waargenomen. Om deze bij wet beschermde soort de bescherming te kunnen bieden die zij verdient is het in kaart brengen van haar groeiplaatsen een voorwaarde. Over haar status kan ik zeggen dat, zover mij bekend er geen sprake is van uitzaai. Aardaker heeft de gewoonte om op de meest onverwachtse plekken op te duiken. Zo herinner ik me een bouwlocatie in Seghwaert in de jaren '80 van de vorige eeuw waar zij op de rand van een bouwput achter een afzetting uitbundig stond te bloeien, niet bepaald een plek die zich leent voor het uitzaaien van wilde planten. Naar hoe de aardaker dan wel in Zoetermeer is terecht gekomen kunnen we slechts gissen.

Van aardaker is bekend dat deze plant een rol heeft gespeeld in de voedselvoorziening van onze verre voorouders. De wortelstokken dragen eetbare vlezige knolletjes, de akers of eikels die gekookt en met boter gegeten werden. Nadat de aardaker oorspronkelijk in het wild werd verzameld werd de soort later ook gekweekt, met name in Zeeland en in de Betuwe. In de loop der tijd won de aardappel steeds meer terrein en ging het snel bergafwaarts met de aardaker. Naast voor menselijk consumptie is aardaker ook gebruikt voor schapen- en varkensvoer. Of de aardaker ook in deze regionen voor welk doel dan ook gekweekt is, is mij niet bekend. Hoe de hedendaagse aardakerplanten in Zoetermeer zijn gekomen zal dus ook altijd wel in nevelen gehuld blijven, tenzij iemand er meer van weet.....?

Tilly Kester

Fig. 15 Aardaker uit de Boomgaard

Johan Vos

Fig. 16 Klein fakkелgras

Klein fakkелgras (*Rostraria cristata*)

Klein fakkелgras (*Rostraria cristata*) is ook dit jaar weer gezien op een aantal groeiplaatsen langs de randen van verschillende parkeervakken naast het stadhuis aan de Engelandlaan. Na haar plotselinge verschijning vorig jaar is het een verrassing dat deze nieuwkomer al het borstel- en veeggeweld van dit jaar heeft overleefd. De enorme inspanning die de gemeente levert om de verharding van zijn kruiden te ontdoen (in vakjargon ook wel aangeduid met kwaliteitsimpuls openbare ruimte) heeft er toe geleid dat er dit jaar veel minder urbane soorten zijn waargenomen. Met name stijf hardgras (beschermde soort) en de spaanse dravik, een Zoetermeerse specialiteit, zijn hiervan de dupe.

Nachtkoekoeksbloem (*Silene noctiflora*)?

Tijdens onze plantenzoektocht van 9 juli jl. in de Balij kwamen we een aantal afwijkende koekoeksbloemplanten tegen. Afwijkend betekent afwijkend ten opzichte van de ook in het gebied aanwezige avondkoekoeksbloem (*Silene latifolia alba*). Uiteraard hebben we ons best gedaan om de planten zo compleet mogelijk te fotograferen maar helaas waren die vrijwel uitgebloeid. Naar de één- of tweehuizigheid konden we slechts gissen. Vanwege het feit dat er maar enkele van deze planten aanwezig waren besloten we om ze te laten staan. Kortom, we kwamen er niet uit. Vervolgens heb ik de foto's laten zien aan tal van deskundige floristen maar een harde uitspraak op basis van de foto's zat er niet in. Vervolgens ben ik bij Marcel Bolten (SBB) terecht, die bij Overasselt een aantal akkerlandjes met veel bijzondere akkerplanten onderhoudt.

Fig. 17 Nachtkoekoeksbloem,
Habitus plant

Fig. 18 Close-up met bloem

Fred Reeder
Fig. 19 Close-up kelk

Een deel van mijn correspondentie met hem wil ik u niet onthouden:

“mooie foto(s)!, maar liever één nachtkoekoeksplant in de hand, dan 10 op de foto, want hét kenmerk is de kleverigheid van de nachtkoekoeksbloem (nocti). Als je de bovenste bladeren aan de steel drukt, kleven deze aan elkaar alsof er contactlijm tussen zit. Op de sterkste vergroting zie ik wel stof- en andere deeltjes kleven aan de klierharen van de kelk en ik zie ook wel wat haren met kliertjes er op, maar die heeft de dagkoekoeksbloem merkwaaardigerwijs ook, alleen kleven die niet!?”

Wat er verder voor pleit om de plant voor noctiflora te houden is de lichgroene kleur, de relatieve armbloemigheid en de slanke, rechtopgaande habitus; ook de groeiplaats klopt, want het betreft opengewerkte grond met die ganzenvoeten en heermoes (ben wel benieuwd naar de locatie en de voorgeschiedenis

Kortom: er is veel voor te zeggen om deze plant voor nachtkoekoeksbloem te houden, maar voelen is bij deze soort essentieel; als de plant volgend jaar weer opslaat is het een Dagkoekoeksbloem, als er meerder in de omgeving verschijnen zeer waarschijnlijk nachtkoekoeksbloem; enige grondbewerking is dan wel wenselijk.

Mijn reactie hierop:

Beste Marcel,

Dank voor je reactie. Wat ik nog kan toevoegen is het volgende.

*De kleverigheid van de planten, met name de kelk was opvallend. Ik hield er de hele avond kleverige handen aan over. Qua kleur vielen de bloemen op door de roze zweem, verder stonden in het gebied ook veel *Silene latifolia alba* planten dus dat was goed vergelijkbaar. De bodem is inderdaad omgewerkte zware kleigrond met verder veel pioniersoorten aanwezig. Van de éénhuizigheid is door de onscherpte helaas op de foto niets meer te zien In elk geval zal ik de groeiplaats volgend jaar in de gaten houden.*

De reactie van Marcel liet niet lang op zich wachten

*“ziedaar, de vraag is beantwoord; zo kleverig is alleen *Drosera* en ik kan slechts één functie bedenken voor zoveel geplak: enkele zaden aan de plant laten kleven om verspreid te worden met het geoogste gewas, waar de plant tussen staat op de akker, gelijk de andere zaadlifters tussen de akkeronkruiden doen. Ben nu wel extra benieuwd naar de plek (in of in de buurt van Zoetermeer?) en de vorm van grondgebruik. Nachtkoekoeksbloem lijkt wel zo goed als uitgestorven in Nederland, in weerwil van de meldingen op Waarneming.nl, die zonder goede foto's (en dan nog die kleverigheid) niet geheel betrouwbaar zijn. En is/was het het enige exemplaar?”*

Ben benieuwd en gegroet”

Conclusie: helemaal zeker is het nog niet maar de kleverigheid duidt toch wel sterk richting nachtkoekoeksbloem. Komend jaar extra alert dus.

Verder is in dit verband wellicht van belang dat er in dit gebied (iets oostelijker ten opzichte van de huidige groeiplaats) voor de Floriade '92 een akker met akkeronkruiden is aangelegd en dat ik daar toen ook nachtkoekoeksbloem heb gefotografeerd. In het uitgezaaide mengsel van akkerplanten was de nachtkoekoeksbloem echter niet vertegenwoordigd! Dat waren vooral bekende blikvangers als bolderik, gele ganzebloem, wilde ridderspoor, korenbloem, groot spiegelklokje e.d.

Wilde ridderspoor (*Consolida regalis*)

Wilde ridderspoor (*Consolida regalis*) is opgedoken op een braakliggend terrein in Oosterheem. Ook in het verleden is wilde ridderspoor wel eens gesignaleerd op een braakliggend terrein in Zoetermeer. Gezien deze soort een vast onderdeel vormt van allerlei akkerkruidmengsels is haar status altijd onduidelijk. De inheemse wilde ridderspoor die vroeger in wintergraanakkers voorkwam op voedselrijke en kalkrijke zandige kleigrond is inmiddels wel verdwenen. Verder zijn er ook nog twee er sterk op lijkende ridderspoorsoorten als tuinplant in omloop. Het gaat om de valse en de oosterse ridderspoor. De laatste onderscheiden zich van de wilde ridderspoor o.a. door de dicht aangedrukt behaarde vruchten, de wilde ridderspoor daarentegen heeft kale kokervruchten. De Zoetermeerse plant had onbehaarde vruchten.

Fig. 20 Wilde ridderspoor

Fig. 21 Kransgras op zijn favoriete
groeiplaats

Tilly Kester

Kransgras (*Polypogon viridis*)

Kransgras (*Polypogon viridis*) is ook dit jaar weer van de partij. Deze nieuwkomer schijnt qua groeiplaats een abonnement te hebben op betegelde stegen tussen tuinen ingeklemd. Naast kransgras zijn deze schaduwrijke, vochtige steegjes vaak ook vindplaatsen van andere urbanofiele soorten zoals bleek cypergras, gehoornde klaverzuring en late guldenroede.

Brede wespenorchis (*Epipactus helleborine*) in de tuin

Van mevr. Bodegom van Aalst uit Buytenwegh kregen we de melding (plus foto) van een brede wespenorchis die in haar tuin groeide en volgens haar zeggen was komen aanwaaien. Deze voorheen in Zoetermeer vrij algemeen voorkomende orchideeëensoort krijgt het door een aantal oorzaken in de beheerssfeer steeds moeilijker. Het voorkomen van deze bosplant in een particuliere tuin is echter nog steeds een zeldzaamheid, zeker in een tijdperk waarin verstening van het woonbiotoop tot norm is verheven.

mevr. Bodegom van Aalst
Fig. 22 Foto brede wespenorchis

Fig. 23 Pluimgierst
Tilly Kester

Pluimgierst (*Panicum miliaceum*) in Noordhove

Van deze stadsplant is bekend dat hij regelmatig uit gemorst vogelvoer opslaat. Ook in Zoetermeer komen we haar sporadisch tegen, standhouden doet ze tot nu toe nergens. De plant op de foto werd door Tilly en Johan op zaterdag 19 september aangetroffen in een tuinsteege in Noordhove.

10 Aankondiging Landelijke Variadag

Leiden zaterdag 12 december 2009

FLORON organiseert ook dit jaar weer samen met de sectie onderzoek en behoud van de Wilde Flora van de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging de Variadag.

Het programma verschijnt tegen die tijd op www.floron.nl

GEZIEN IN ZOETERMEER

11 Uit het vogeldagboek van Adri de Groot

Adri meldt op woensdag 5 augustus trots dat zijn vogeldagboek inmiddels meer dan vijfduizend abonnees heeft, een heleboel meelezers en honderden dagjesmensen op de website.

Wij feliciteren Adri met deze mijlpaal en willen hem bedanken dat het ons als KNNV-kwartaalbericht al jaren is toegestaan om de Zoetermeerse waarnemingen uit het dagboek te mogen publiceren en aan ons archief toevoegen. Naarmate de hoeveelheid natuurinformatie door de jaren heen groeit ontstaat een steeds waardevoller natuurhistorisch archief van een regio die al jaren aan continue veranderingen onderhevig is.

Adri eindigt het vogeldagboek van 5 augustus met de volgende woorden:

“Met dank aan alle lezers voor hun trouw aan Vogeldagboek en voor de vele enthousiaste reacties! Dat doet mij erg goed. Het geeft een fijn gevoel mijn natuurbelevissen met anderen te mogen delen”.

Wat dat laatste betreft kunnen we dat natuurlijk volmondig onderschrijven

donderdag 2 juli

Het is bekend: na de strenge vorst zijn er dit jaar weinig ijsvogels. Ijsvogels houden niet van ijs en als ze geen vis kunnen vangen, gaan ze dood van de honger. Vreemd eigenlijk. Ijsvogels kunnen best grote afstanden vliegen (Oost-Europese vogels bijvoorbeeld overwinteren in gematigder streken), maar ze hebben niet het besef om bij vorst naar het zuiden te trekken.

Fig. 24 Ijsvogel

Adri de Groot
Fig. 25 Een vrouw rietvink van ruim 3 cm lang

Dit jaar had ik nog maar enkele malen een ijsvogel gezien, vanmorgen had ik geluk. Ik was tijdens een fietstochtje even gaan zitten, toen er ineens een ijsvogel opdook. Ze ging op een 'ijsvogeltak' in een plasje zitten. Ik stond echter helemaal niet op scherp (ja, ik weet het: dom!), geen camouflagenet, moest camera optillen en weg was de vogel.

Hoe klein de kans ook was dat ze zou terugkeren: ik alles gereed gezet, netje over de camera en na een kwartier kwam ze vissen. En zag mij niet! Daarna heb ik precies 17 minuten (kon ik zien aan de datering op de foto's) de tijd gehad om de vissende vogel te fotograferen, daarna vloog ze met volle buik weg. Ze ving o.a. kikkervisjes, tiendoornige stekelbaarsjes en larven van een rugzwemmer/bootsmannetje, een onder water levende wants.

woensdag 8 juli

Een rietvink is een grote nachtvlinder. Een algemene soort van rietvelden, vandaag in het Prielenbos. De rups drinkt van de dauw, vandaar de bijnaam (en Engelse naam) "drinker". De rietvink is te onderscheiden van andere soorten aan de diagonale streep over de vleugel.

Fig. 26 Tuttelende jonge uivers in de ochtendzon bij 't Geertje

Adri de Groot

Fig. 27 Visdief, vogel van het jaar 2009

maandag 17 augustus

Rauw klinken hun kreten, rood wit zwart zijn hun kleuren, elegant hun vlucht. Visdiefje is hun naam, omdat ze visjes uit het water stelen. Met hun snavel recht naar beneden gericht vliegen ze boven onze wateren en zodra ze een visje onder de waterspiegel zien zwemmen plonzen ze erbij.

Ik heb gezien dat ze het ene na het andere visje vingen, maar soms ook niet. Dan onderbreken ze hun dansende vlucht boven het water wel met een ferme duik maar blijft hun lange, slanke rood-zwarte snavel leeg. Een navigatiefout? Of zijn hun prooien dan zo klein (schaatsenrijders, insecten) dat ze meteen doorgeslikt worden?

Ook boven land waar de boer aan het werken is zie je ze wel eens op insecten jagen. Altijd met die krachtige bewegingen van de puntige vleugels, huppelend door de lucht. Een visdief behoort tot de familie van de sterns, ze komen op de hele aardbol voor.

Door hun diep gevorkte staart worden leden van deze familie ook wel zeezwaluw genoemd.

Volgens de Broedvogeltrends van [SOVON](#) weet de visdief zich goed te handhaven. In 'mijn' gebied, het westelijk deel van het Groene Hart, kom je er overal wel tegen. Ze broeden in kuiltjes in zand, op grind, op gras, op omgevallen bomen in het water enz.

Een broedsel slechts, dan de buik vol eten en in november vertrekken de allerlaatste weer naar Afrika.

donderdag 20 augustus

Jonge grote bonte specht gisteren in het Prielenbos. Jonge grote bonte spechten, ik denk dat dit een man is, hebben rood bovenop hun kop. Na de rui krijgen mannen een rood en vrouwen een zwart achterhoofd en zijn ze bovenop zwart.

Fig. 28 Jonge grote bonte specht

Fig. 29 Kneuen vandaag in het Buytenpark

Adri de Groot

maandag 31 augustus

In het Zoetermeerse Buytenpark was het rustig vanmorgen. Een paartje bruine kiekendieven. Bovenop de telepost zoals zo vaak een doortrekkende tapuit. Ook een groep kneuen in rui.

woensdag 2 september

In het Prielenbos was het overigens vrij rustig. Een ouder dodaars met vier pullen en elders in een priel een dodaars die wat verdwaald leek en al duikend verdween. Wat me bij de ouder-dodaars opviel was dat hij/zij net zo ruw op een jong inpikte als je wel bij meerkoeten ziet. Het zijn de al wat oudere kuikens die zo behandeld worden omdat ze kennelijk al zelf voedsel kunnen vinden en de ouders niet dulden dat ze de lekkere hapjes weggapen voor de snavels van de jongste vogels. Ook in het Prielenbos een verse atalanta op het houtsnipperpad.

Fig. 30 Atalanta in het Prielenbos

Fig. 31 Boerenzwaluw in de Meerpolder

Adri de Groot

maandag 7 september

Boerenzwaluwen vanmorgen in de Zoetermeersche Meerpolder. Ze rusten veel, vangen insecten en je voelt als het ware hun spanning voor de Grote Trek.

donderdag 10 september

De opmars van het veelkleurige Aziatisch lieveheersbeestje duurt onverminderd voort. Ruim een handvol jaar geleden werden de eerste exemplaren van deze kevertjes gezien, in 2001 in België en in 2003 in Nederland. Intussen zijn wij ermee overspoeld.

Een griezelig voorbeeld van faunavervalting om financieel gewin.

Onnadenkend had men namelijk deze kevers in de kassenteelt geïntroduceerd, ter bestrijding van bladluis. Het viel op je vingers na te tellen dat zulke kleine beestjes makkelijk kunnen ontsnappen. Dat deden ze dan ook en ze vermenigvuldigen zich in een rap tempo. In de natuur worden echter niet alleen luizen verorberd, maar met name de larven zijn veelvraten die ook de inlandse lieveheersbeestjes en andere keversoorten massaal verorberen.

Veelkleurige Aziatische lieveheersbeestjes komen in vele tientallen variaties voor. Van vaalgeel tot pikzwart met 2 tot 19 variabele stippen. Ze zijn groter dan de meeste inlandse lieveheersbeestjes en hebben een deuk in het achterlijf.

Fig. 32 Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje met vier rode vlekken

Fig. 33 Man bruine winterjuffer zaterdag op uitgebloeide lavendel

Adri de Groot

maandag 14 september

Toen we in 1984 vertrokken uit de Alblasserwaard, zochten we een huis richting Den Haag, daar werkte ik. Bovendien wilden we in de omgeving veel scholen voor onze kinderen. Het werd (dus) Benthuisen, midden in het dorp, een hoekwoning met weinig tuin.

En zaterdagmiddag in ons kleine voortuintje zat daar ineens een bruine winterjuffer! Het gaat nog goed met deze waterjuffer, een soort vooral van duinen en heide, zo heb ik gelezen. Toch staat hij op de NL- en Belgische rode lijst van bedreigde soort, omdat zijn biotoop verdwijnt. Samen met de veel zeldzamere noordse winterjuffer is de bruine de enige libel die als imago overwintert. Deze winterjuffer kan daardoor wel tien maanden oud worden, uitzonderlijk oud voor een libel.

woensdag 23 september

Dit is een pittig stukje. Niet té, want er staat geen onvertogen woord in. Wilt u echter alleen maar leuke Vogeldagboeken lezen, sla het deze keer dan over. Het gaat namelijk over het gesjoemel van de politiek met de natuur en met ons, burgers. Dat gebeurt overal, dat weet ik wel, maar je blijft je erover verbazen en eraan ergeren.

Het Zoetermeerse Buytenpark is een van de weinige ruige natuurgebieden die je nog in het westelijk deel van het Groene Hart kan vinden. Op voormalige puinstorthopen van soms wel twintig meter boven het maaiveld heeft de gemeente Zoetermeer een uiterst natuurrijk landschap laten ontstaan.

Het oppervlak aan ruigtestruweel, een erkend natuurdoeltype, is heel uitgestrekt en levert een cruciale bijdrage aan de biodiversiteit van de hele regio. Trekvogels gebruiken het als rustplaats om bij te tanken dankzij de vele besdragende struiken, de talrijke zaden zoals kaardenbol en een grote diversiteit aan insecten. Vriend en vijand prijzen het Buytenpark om de vogels, vlinders, libellen, paddenstoelen enz.

En nu staat diezelfde gemeente positief tegenover een project om deze natuurwaarden op te offeren, in strijd met alle bestaande gemeentelijke, provinciale en rijksplannen en eerdere beloftes en afspraken. Het gaat om een gigaproject van SnowWorld, ter vergroting van het huidige sportcomplex met skibanen.

SnowWorld heeft inmiddels een fors deel van het Buytenpark opgeslokt, met tal van parkeerplaatsen. Openbaar groen, van u en mij, voor de portemonnee van een projectontwikkelaar. Een paar jaar geleden was er ook gesteggel toen SnowWorld wilde uitbreiden met baan 3. Die enorme, derde piste, die van vele, vele kilometers in de omgeving te zien is, is er gekomen.

Adri de Groot

Fig. 34 De huidige skibanen van SnowWorld in Zoetermeer steken hoog boven het landschap uit. Deze foto heb ik vorige week in de Zoetermeersche Meerpolder gemaakt vanaf ca. 1 km. Volgens plannen komt er een nog veel kolossaler bouwwerk de horizon vervuilen

Met allerlei verzekeringen van de gemeente voor een groene toekomst in de rest van het park. Ondanks allerlei beschermende natuurregelingen (rijksbufferzone, Groene Hart, Groenblauwe Slinger, natuurstergebied = begrazingsgebied) mag SnowWorld van Burgemeester en Wethouders weer een baan aanleggen.

Fig. 35 Tapuit (*Oenanthe oenanthe* - Northern Wheatear; male), vorige week bij het Buytenpark. Op insectenjacht.

Adri de Groot

Fig. 36 Zwartkop (*Sylvia atricapilla* - Blackcap) maandag in het Buytenpark.

Het college van B en W wil alle regels omzeilen of veranderen en toestemming geven voor een overdekte skipiste die hoog en ver uittorent boven de bestaande bebouwing, die niet alleen het Buytenpark in een diepe schaduw zal dompelen, maar een grote oppervlakte. Het zal er in die duisternis onleefbaar worden voor vele bijzondere vormen van flora en fauna.

Natuurlijk, de ondernemer praat alles goed met mooie, groene tekeningen: het valt allemaal wel mee. "Nestkasten voor ransuilen" is zijn alternatief voor het definitief wegvagen van een vrij grote roest- en broedplaats van deze uilen, precies op de plek van de nieuwe baan. Hij begrijpt niet (of wil dat niet) dat er

geen uil meer komt als het biotoop zo ingrijpend wordt aangetast, waarbij de vogels als het ware een dak boven hun hoofd krijgen. Dan komt er geen kraai meer! (Nou ja, waarschijnlijk alleen nog maar kraaien, en andere afvaleters als eksters en meeuwen)

Hij en zijn adviseurs weten niet dat ransuilen in oude (kraaien)nesten broeden en niet in nestkasten.

Met zo'n man (niet persoonlijk bedoeld, ik ken hem niet) wil de gemeente in zee gaan; een ondernemer die natuurlijk niet geïnteresseerd is in natuur, die alleen aan skiërs en geld denkt.

(Tussen haakjes: de gemeente zal er toch wel heel rijk van worden? En het levert maar liefst werkgelegenheid voor een man of vijftien op!).

Fig. 37 Wulp (Numenius arquata - Curlew), vorige week langs de Vierheemskinderenweg. Rond en boven het Buytenpark zijn regelmatig grote groepen te zien.

Fig. 38 Bruin blauwtje (Aricia agestis - Brown Argus; female), soort van de Rode Lijst, dit weekend in het Zaans Rietveld.

Adri de Groot

Het Buytenpark is o.m. onderdeel van de Groenblauwe Slinger, ingesteld door de provincie Zuid-Holland om groene gebieden met elkaar te verbinden. Hier in Zoetermeer is die Slinger al erg smal. Ik kan me toch niet voorstellen dat de provincie een verdere afbreuk zal toestaan? Ook valt het gebied onder de rijksbufferzone tussen Den Haag, Leiden en Zoetermeer.

Fig. 39 De biotoop van het Buytenpark is niet geschikt voor steenuilen (Athene noctua - Little Owl). Deze vogels hebben bomen nodig, het liefst hoogstammige fruitbomen, om te broeden. Ze nestelen wel in de omgeving dus zullen ze best eens jagen in het Buytenpark. Deze foto van een zonnende, jonge steenuil heb ik al op 19 augustus gemaakt.

Adri de Groot

Bij de aanleg van de vorige baan is er een natuurster aan het gebied rond de skipistes toegewezen. De Raad van State heeft dit destijds in zijn eindoordeel over deze kwestie laten meewegen. Verder behoort het Buytenpark tot het Groene Hart, met strikte voorwaarden voor bebouwing.

Ook buurgemeenten, zo heb ik gelezen, beginnen zich zorgen te maken over de horizonvervuiling. Een skibaan van 78 meter hoog en 300 meter lang zal vanaf tientallen kilometers te zien zijn.

Groenblauw, stergebied, Groene Hart, Streekplan, gemeentelijk bestemmingsplan, rijksbufferzone. Als burger mag je toch rekenen dat dergelijke garanties door de politiek gestand worden gedaan? Ik ben niet tegen ondernemerschap. Er zijn echter grenzen, die dreigen hier te worden overschreden.

Ik kan me bijna niet voorstellen dat de gemeenteraad het voorstel van B en W zal ondersteunen. En zo ja, dan zal er toch wel door andere instanties en belanghebbenden sterk verzet worden geboden?! Van diverse kanten worden er al ernstige bezwaren aangetekend, hierbij voeg ik dat van mij eraan toe. Wilt u ook een protest laten horen? Ondersteun de [handtekeningenactie van de Vogelwerkgroep Zoetermeer!](#)

12 Natuurobservaties uit Meerzicht: wilde honingbijen

Arno van Berge Henegouwen

Vorige week belde mijn overbuurman aan. "Kun je even komen, er is een wespennest uit de boom gevallen." Dat er in deze maanden overlast van wespen zou komen was me al duidelijk. Op de stoep voor het huis lagen twee honingraten op de grond. De honing was naar alle kanten weggelopen en een groep bijen zat er wat verdoofd bovenop.

De kolonie zit er al minstens twee jaar, want de bewoonster van het huis vertelde, dat zij het had gezien toen ze het huis betrok. Ze had het voor een vogelnest gehouden.

Uit eigen ervaring weet ik, dat honingbijen in Nederland niet of nauwelijks in wilde staat voorkomen. En als ze al eens als volk in de vrije natuur worden aangetroffen, dan is dat in holle bomen. In Afrika leven nog wel grote populaties in het wild. Daar was ook de eerste kennismaking van de mens met de zoetwaren die ze leveren. De gedomesticeerde honingbij gaat overal snel achteruit, ook in ons land is recent de noodklok geluid. Daarom is het des te opvallender, dat in de stedelijke omgeving van ons dorp al jaren een bijenvolk zich staande wist te houden. Ik heb specialisten gevraagd uit de imkerwereld en ook van de groep waar bijen bijhoren. De bijen horen tot de ondersoort *Apis mellifera carnica* die veel door imkers wordt gehouden.

Fig. 40 Het nog bijna intacte honingbijennest op 8 meter hoogte met een lengte van meer dan 50 cm

Fig. 41 Detail van het nest

Fig. 42 De toestand op 28 augustus: een gevallen raat verraadde het nest

Dat ze zich al zo lang in mijn straat thuis voelen is denk ik een plus voor de toestand waarin het stedelijk milieu zich bevindt. Wat dat betreft is mijn tuin en de omgeving ervan een goede plek om te wonen. Een paar jaar geleden is in de voorzomer onopgemerkt een bijenzwerm met in het midden een koningin neergestreken op de plaats waar het nest is gevonden. Ze zijn erheen geloodst door verkennerbijen. En, steeds onopgemerkt heeft het volk zich daar blijvend gevestigd. Toen ik informeerde en daarbij de afmeting

van het nest opgaf, ruim een halve meter bij 30 cm, was er overall ongeloof. Het kon niet waar zijn dat in ons land de honingbij het zelfstandig uit kon houden. De winter zou dit onmogelijk maken. In een holle boom hield men het nog wel voor mogelijk, maar niet dit. Toch heeft dit volk de voorbije koude winter overleefd.

Een mogelijke verklaring

Bijenzwermen worden vrijwel altijd opgemerkt. De imker die een zwerm uit een van zijn kasten of korven ziet vertrekken zal proberen de zwerm te vangen en een nieuw volk beginnen. Zwermen is een middel om het aantal volken te laten groeien. Zwermen is een middel om de uitwisseling van genen te bevorderen, want bijenvolken zijn biologisch 'gesloten'. Zwermen blijven eigenlijk nooit onopgemerkt. En voordat een volk zich kan vestigen zijn ze al door de imker opgehaald en in de kast gestopt. Dat laatste is uiteindelijk ook op het Scheveningsebos gebeurd. Tot ontzetting van de bewoners bij wie het nest in de boom hing, hebben de eerste herfstwinden het overgebleven deel van de raten met bijen en al onder de boom op de grond doen belanden. En dat gebeurde op 5 september, een paar uur voordat een tv-ploeg van het NCRV-programma "Natuur in de Stad" opnames zou maken uit een ingehuurde hoogwerker van de gemeente.

Achteraf gezien is het logisch dat het nest verloren is gegaan, het was in de loop der jaren steeds zwaarder en groter geworden en de week ervoor al beschadigd geraakt waardoor de ophanging was verzwakt. De cameraman heeft nog wel opnames gemaakt van de raten en de vele duizenden bijen op de grond. Een imker heeft die middag nog de restanten van de raten en de bijen, inclusief de koningin opgeveegd en in een korf gestopt. In de boom was nog maar een fractie van het nest over. Toen werd pas duidelijk, dat bijen veel doen om ongelukken te voorkomen. In dit geval vergeefs. In de week die volgde probeerde het handjevol overgebleven werksters de raten te herstellen. Maar tevergeefs, iedere dag waren er minder. Toch zijn een week later, op 12 september, nog opnames gemaakt. Ondergetekende vond het te uniek dit te laten schieten. Hopelijk vinden de beelden een plaats in de uitzending ergens in november.

Wie meer wil weten over de honingbij kan terecht op Wikipedia waar een overzicht wordt gegeven.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Honingbij>

13 Tuinbericht 3

Henk Lubberding

Parasieten en halfparasieten blijven toch fascineren. Bremrapen bijvoorbeeld. Ze zijn zelden te zien in klassieke tuinen. Wie laat nu zijn tuin vol staan met bruine staakjes?

Fig. 43 Klimopbremraap (*Orobancha hederaceae*)

Fig. 44 Detail

Enige jaren geleden zaad van de klimopbremraap (*Orobancha hederæ*) uit de Botanische tuin in Delft meegenomen en gezaaid tussen de klimop (*Hedera helix*). Jaar na jaar breiden de bremrapen zich gestaag uit. In Nederland is klimopbremraap bekend van de Sint-Pietersberg, een hellingbos op een krijthelling. Bij ons doet hij het uitstekend op kalkarme grond, net zoals in de Botanische tuin in Delft. Blijkbaar voelt hij zich uitstekend als er maar voldoende klimop is.

Onder invloed van stoffen uit de wortel van de juiste gastheer kiemt bremraap en dringt de gastheer binnen. Er ontstaat een ondergrondse knol, een soort hybride tussen waardplant en bremraap en de parasiet onttrekt water, mineralen en organische stoffen aan de waardplant. Aan het eind van de bloei kan de bremraap vaak nog enige tijd leven van eigen opgebouwde reserves. Wij blijven ons - tot nu toe vergeefse - best doen om naast klimopbremraap ook een of meerdere van de andere zeven bremrapen in de tuin te krijgen.

14 Bijzondere vissen

Arno van Berge Henegouwen

Faunavervalsing is een steeds verder om zich heen grijpend fenomeen. Vogelaars en insectenmensen weten, dat de nijlgans en het veelkleurig aziatisch lieveheersbeestje nieuwe bewoners van ons land zijn. De lijst exoten die van alle continenten naar het onze zijn verhuisd wordt steeds langer. Zo zijn graskarper en het tropische visje guppy gewone verschijningen geworden in het oppervlaktewater. Graskarper plant zich niet voort en moet steeds opnieuw worden uitgezet, maar wat guppies op dit gebied kunnen weet menigeen. En de lijst wordt langer. De gevolgen voor de inheemse fauna kunnen heel ingrijpend zijn. De enige inheemse rivierkreeft in ons land is vrijwel uitgestorven, maar er zijn zo'n zes uitheemse soorten voor in de plaats gekomen. Dat klinkt positief, maar sommige nieuwelingen zijn een plaag gebleken die waterkevers en hun eieren en larven opeten en zo hele ecosystemen in het water verstoren. Nu zijn er meldingen van twee steursoorten uit Zoetermeer bijgekomen. Ik werd erop geattendeerd door een mail van Ellen de Lange aan zoetermeervogels@yahoo.com :

"..... Hallo allen, ik weet dat het vooral vogelen is. Maar aangezien ik het nogal rustig aan moest doen zijn wij maar gaan vissen. Ja, wij gooien de vissen direct terug, ongeacht het formaat. We beleefden een mager seizoen. Op een paar grote na: ik een snoek (notabene aan zijn vin) en Rob een schubkarper. Dit alles met een feederhengel en 2 á 3 maaier. Maar vandaag heeft Rob zijn adrenaline wel gehad. Een steur in het Westerpark. Nooit geweten dat er daar een zat. Ik wist wel van de Noord-Aa (=Zoetermeerseplas avbh) dat ze daar zitten, evenals de meerval. Maar daar is het ook diep. En in het Westerpark is het erg ondiep. Dus hoe kan hij daar overleven? De steur was 78 cm lang en woog bijna 3 kilo.
Groetjes, Ellen"

Ik vermoedde een relatie met wat er in tuincentra aan vijver- en aquariumvis wordt verkocht en vond het volgende op de volgende website

".....Ook kun je bij ons terecht voor verschillende soorten vissen, zoals goudvissen en guppies in de vissenkomp, maar ook voor een sierlijke koikarper of steur voor in je vijver. Ook voor axolotls ben je bij ons aan het juiste adres..... "

Bron: <http://www.groenrijkzoetermeer.nl/web/index.php?page=tuincentrum&sub=waterrijk>

Volgens kenners gaat het om de Siberische steur (*Acipenser baerii*) die op 9 september 2009 door Ellen de Lange aan de haak is geslagen in het Westerpark. Het is niet de eerste steur uit Zoetermeer. In 2007 al werd een andere steursoort, een diamantsteur (*Acipenser gueldenstaedti*) omhoog gehaald. Toen uit de Zoetermeerse Plas. Beide soorten zijn oorspronkelijk uit Siberië en Azië afkomstig. Ze zijn geïmporteerd door sierviskwekerijen en siervishandels. Steuren kunnen een respectabele lengte van veel meer dan een meter bereiken en dat is waarschijnlijk de reden, dat ze door vijverliefhebbers na een aantal jaar ervan genoten te hebben in het open water worden losgelaten. Onze eigen steur (*Acipenser sturio*) daarentegen is uiterst zeldzaam geworden.

Bron: <http://www.totalfishing.nl/vangstmelding,12,9492.html>

Fig. 45 Fig. 46 Diamantsteur gevangen door Denny Schrijvers op 3 september 2007. Lengte 134 cm, gewicht 14 kilogram.

Foto: Ellen de Lange

Fig. 47 Fig. 48 Siberische steur gevangen door Ellen en Rob de Lange in het Westerpark op 9 september 2009. Lengte 78 cm gewicht 3 kilogram

15 Eikenprocessierupsen opnieuw in Zoetermeer actief

Johan Vos

Verspreiding

Eikenprocessierupsen (*Thaumetopoea processionea*) zijn rupsen van een onopvallende nachtvlinder die in België algemeen voorkomt. Door het opwarmend klimaat is de soort sinds 1990 aan een opmars begonnen in Nederland. Inmiddels is de eikenprocessievlinder via Noord-Brabant, Limburg opgerukt tot in Utrecht, Gelderland, Overijssel en Drente en sinds een aantal jaren wordt de soort ook in Zuid- en Noord-Holland waargenomen.

In Zoetermeer zijn eikenprocessierupsen dit jaar op drie verschillende plekken aangetroffen. Dit zijn: het bedrijventerrein Lansinghagepad, het recreatiegebied Noord-Aa en de Meerpolderdijk, ter hoogte van het baggerdepot.

Gedrag en levenscyclus

De eitjes van de eikenprocessierups komen in april of mei uit, in de periode dat onze inheemse eiken in blad komen. De rupsen zijn in aanvang oranje van kleur maar die verandert in de loop der tijd in grijsgrauw met lichter gekleurde zijden. Na de derde vervelling krijgen de rupsen donkere brandharen op de rug. Uiteindelijk kunnen de rupsen zo'n 3,5 cm lang worden. De rupsen verplaatsen zich 's nachts in lange rijen van boom naar boom op zoek naar vers eikenblad. Die lange rijen rupsen hebben wel wat weg van een processie. Het zichtbaar resultaat van deze vraatzucht is kaalgevreten eikenbomen. De rupsen bevinden zich vooral aan de (warme) zuidkant van de stammen in nesten die bestaan uit spinsel van vervellingshuidjes, brandharen en uitwerpselen.

De rupsen blijken een voorkeur te hebben voor eikenlanen in steden en dorpen. In eikenbossen worden ook wel rupsen gezien, maar hier lijken ze het moeilijker te hebben vanwege de daar aanwezige natuurlijke vijanden. Vooral sluipwespen en sluipvliegen hebben het op hen gemunt. Eikenprocessierupsen in bosgebieden leiden dan ook nauwelijks tot problemen. Nadat de rupsen zes of zeven keer verveld zijn veranderen ze rond half juli uiteindelijk in opvallende nachtvinders.

De vrouwtjesvlinders zetten dan begin september weer hun eitjes af in de toppen van de eikenbomen, die in april/mei uitkomen en dan is de cirkel rond.

Hinder voor de mens

De 0,2/0,3 millimeter lange brandharen die in de periode half mei - half juni op de rupsen verschijnen vormen voor de mens een gevaar voor de gezondheid. De rupsen kunnen honderdduizenden van deze pijlvormige haren dragen die bij bedreiging afgeschoten kunnen worden. De stoffen die dan vrijkomen veroorzaken een allergische reactie die huiduitslag, zwellingen, rode ogen en hevige jeuk kunnen veroorzaken. Meestal verdwijnen deze klachten vanzelf maar in zeldzame gevallen (bij overgevoeligheid) kunnen verschijnselen als koorts, duizeligheid en braken optreden.

Ook zonder de rupsen aan te raken kan er contact optreden met de brandharen die door de wind verspreid kunnen worden. Zelfs jaren later kunnen de nesten bij aanraking nog klachten veroorzaken.

Behandeling begint met het goed afspoelen van de huid en/of het uitspoelen van de ogen. Wrijven is af te raden omdat dat de haren verspreidt en het de klachten kan verergeren. Ook kleding moet goed worden gewassen en uitgespoeld. De huid kan behandeld worden met mentholpoeder of -crème om de jeuk te verlichten.

Bestrijding

Sinds het begin van de jaren '90 vertoont het voorkomen van de eikenprocessierups herhaaldelijk een piek. Door de rupsen vroegtijdig te bestrijden kan uitbreiding en daardoor een plaag worden voorkomen. In Nederland is hiervoor in 2004 als proef een middel gebruikt dat bacteriën bevat die de rupsen aantast. Dit middel dient in de toppen van de eiken te worden gespoten. De geïnfecteerde rupsen gaan zich langzamer bewegen, verkleuren en verschrompelen waarna ze dood gaan.

De meest gebruikte bestrijdingsmethode is het ter plekke wegzuigen van de rupsen om ze daarna te verbranden, begraven of verdrinken. Ook de nesten moeten uit de bomen worden geknipt en worden verwijderd (weggezogen).

In Zoetermeer zijn de eerste rupsen dit jaar op 2 juni waargenomen en op 25 juni weggezogen door een gespecialiseerd bedrijf. Zelf in actie komen is niet aan te bevelen omdat dit werk voor specialisten is.

Fig. 49 Val met vrouwelijke lokstof

Fig. 50 Gevangen mannelijke exemplaren van de eikenprocessiev�inder

Onderzoek naar de verspreiding

Om de verspreiding van de soort te monitoren worden in het land vallen met daarin de vrouwelijke lokstof in eikenbomen opgehangen.

De mannelijke vlinders komen op de lokstof af en in de vallen terecht. De hoeveelheid gevangen vlinders is een indicatie voor de aanwezigheid van de soort in het gebied.

In Zoetermeer zijn op de drie locaties waar dit jaar de rupsen zijn weggezogen 10 vallen opgehangen. De eerste vlinders werden op 29 juli gevangen en de meeste in de week van 5 tot 12 augustus. Totaal zijn op de drie locaties 71 vlinders gevangen. (40 aan het Lansingerpad, 26 in het Noord-Agebied en 5 aan de Meerpolderdijk) Op 2 september zijn de vallen weer weggehaald.

Het plan van de gemeentelijke beheerders is om de ontwikkeling in Zoetermeer op de voet te blijven volgen. Het ziet er na uit dat met weer een warme zomer achter de rug de eikenprocessievlinder (en rupsen) een mooie toekomst tegemoet kan zien.

16 Het vlinderjaar 2009

Nel Sonneveld en Johan Vos

Vanuit ons vlindermeldpunt in de Leyens kregen we t/m zondag 27 september 2009 de volgende dagvlinderwaarnemingen door (**zie**).

Het vlindermeldpunt is een particuliere tuin in de Leyens met een uitgesproken vlindervriendelijke begroeiing die gedurende het hele jaar bloeiende, voor vlinders aantrekkelijke planten bevat, **zie foto**.

Hoewel het nog te vroeg is om de balans voor 2009 definitief op te maken is duidelijk dat 2009 de geschiedenis in zal gaan als een goed vlinderjaar. In de Leyens werden t/m 27 september 486 vlinders waargenomen. Naast de grote hoeveelheid distelvlinders waar we dit jaar van mochten genieten (na het klein koolwitje de meest waargenomen soort in de Leyens) was het gelukkig ook een goed jaar voor de vroeger zo algemeen voorkomende tuinvlinders als dagpauwoog en kleine vos.

Verder is de bosrandsoort bont zandoogje tegenwoordig blijkbaar ook veelvuldig in tuinen te zien. Het is bijna niet meer voor stellen dat deze soort ruim vijf jaar geleden nog niet voorkwam in Zoetermeer en nu tot de meest algemeen voorkomende soorten behoort.

2009	apr	mei	jun	jul	aug	sep	k2	k3	Jr
atalanta					23	3	0	26	26
dagpauwoog	1				1	20	1	21	22
distelvlinder		52	4		72		56	72	128
gehakelde aurelia						2	0	2	2
kleine vos					45	1	0	46	46
citroenvlinder							0	0	0
groot koolwitje		1	9		10	5	10	15	25
klein geaderd witje			6		7		6	7	13
klein koolwitje	9	2	11	1	89	76	22	166	188
bont zandoogje					1	8	0	9	9
boomblauwtje	6	1			15	4	7	19	26
kleine vuurvlinder							0	0	0
kolibrivlinder					1		0	1	1
Totaal	16	56	30	1	264	119	102	384	486

Fig. 51 Vlinderwaarnemingen 2009

NB: in juli werden, wegens vakantie geen waarnemingen gedaan.

Fig. 52 Vlindermeldpunt de Leyens

17 Waarneming.nl

Johan Vos

Iedereen die wel eens Waarneming.nl bezoekt en op Zoetermeer inzoomt kan daar verrassende ontdekkingen doen.

Dat geldt zeker voor waarnemingen van diergroepen waar we als lokale KNNV-afdeling (te) weinig aandacht voor hebben. Tot die groepen behoren o.a. sprinkhanen, nachtvlinders en insecten in het algemeen.

Wat de sprinkhanen betreft viel de waarneming op van 25 juli van de krasser (*Chorthippus parallelus*) van Henk de Jonge uit Noordhove aan de Ruimtebaan ter hoogte van het wijkpark.

De krasser is in 1997 door Adri van Heerden al voorspeld als kanshebber voor Zoetermeer. (kwartaalbericht nr. 18, blz. 7 – 10)

Roy Kleukers merkt in “De sprinkhanen van Nederland en België” uit 2004 op dat de krasser in Nederland “vrijwel overal op de hoge zandgronden te vinden is” en dat “deze soort ook de kleigebieden lijkt te koloniseren”. Bij mijn weten is de waarneming van Henk de eerste officieel geregistreerde vondst uit Zoetermeer.

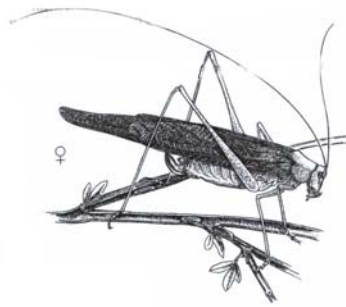
De krasser is een kleine veldsprinkhaan met een variabele kleur

Bij het mannetje bereiken de voorvleugels de achterknie niet en zijn de achtervleugels tot korte stompjes gereduceerd. Bij het vrouwtje zijn de voorvleugels kort en driehoekig. Langvleugelige individuen komen ook voor en kunnen gemakkelijk verward worden met de kustsprinkhaan, een soort die hier vrij algemeen voorkomt.

Henk de Jonge
www.Waarneming.nl

Fig. 53 Krasser (waarneming.nl)

Hay Wijnhoven

Fig. 54 Sikkelsprinkhaan

Reinier Gillissen

Fig. 55 Struiksprinkhaan

Ook de sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) is waargenomen in Zoetermeer. Ferry van der Lans meldde deze door Roy Kleukers op 14 juni 2005 in Rotterdam voorspelde soort op 18 augustus aan de Zegwaartseweg, ter hoogte van de wijk Palenstein. Ook in dit geval gaat het om de bij mijn weten eerste officieel geregistreerde vondst uit Zoetermeer.

De sikkelsprinkhaan is ook weer zo'n soort die vanuit België en zuid-Nederland oprukt naar het noorden. Uit Rotterdam is deze voor onze regio nieuwe soort al enige jaren bekend. Het is een sierlijke sprinkhaan die goed kan vliegen en uitgerust is met lange sprieten. De sikkelsprinkhaan is gemakkelijk te herkennen aan de achtervleugels die een flink stuk achter de voorvleugels uitsteken.

Met de batdetector kan deze soort gemakkelijk worden gedetecteerd.

Het gaat om een soort die laat in het seizoen te zien is. (in de periode half augustus – eind september)

Los van de site Waarneming.nl kreeg ik ook een foto van de waarschijnlijk meest algemeen voorkomende sprinkhaansoort uit Zoetermeer, de struiksprinkhaan (*Leptophyes punctatissima*). Een groene, weinig opvallende soort die voor het menselijk oor onhoorbare tikjes produceert. Niets bijzonders, alleen de vindplaats in een woning is wel opmerkelijk te noemen. Gebruikelijke biotopen voor deze soort zijn: zonnige, structuurrijke bosranden, tuinen, graslanden e.d.

En dan de volgende opmerkelijke waarnemingen.

Al voor het tweede jaar zijn er waarnemingen bekend van het geraniumblauwtje (*Cacyreus marshalli*) uit Zoetermeer. In 2008 gaat het om drie waarnemingen van Dennis Schoenmakers uit Seghwaert en in 2009 om twee waarnemingen van Leon Oltshoorn uit Rokkeveen.

Wat de kenmerken betreft gaat het om een dagvlinder waarvan de bovenkant van de vleugels bruin met geblokte franje is, de onderkant is bruinwit gemarmerd.

Pas in 1999 werd het geraniumblauwtje voor het eerst in ons land gezien, waarschijnlijk meegelift met een bloementransport afkomstig uit zuid-Europa. Oorspronkelijk komt de soort zelfs uit zuid-Afrika. Ook in 2003 en 2005 werden verschillende exemplaren in Nederland waargenomen. Als waardplant gebruikt het geraniumblauwtje vooral de overbekende "geranium" met de knalrode bloemen (die eigenlijk pelargonium heet) en waar wij onze plantenbakken mee volzetten. De aanwezigheid van de rupsen wordt meestal verraden door de rode uitwerpselen op de bladeren en stengels. De rupsen verpoppen zich bij de onderste bladeren van de waardplant. Het verbaast ons dus niet dat vrijwel alle waarnemingen afkomstig zijn uit het stedelijk gebied. De soort heeft zich hier in het zomerseizoen ook kunnen voortplanten, maar heeft de winter niet overleefd. Ook het optreden van deze (nieuwe) dwaalgast is weer een aanwijzing dat een heel leger van warmteminnende, zuidelijke soorten oprukt naar het noorden.

BUITEN DE VERENIGING

18 Noordnatuurnieuws herfst 2009

Marianne Ketting

Op een morgen aan het eind van de winter schrokken we wakker door gillend gepiep onder het slaapkamerraam. Gordijn opzij. Onder ons, op de winterhei tegen de voorgevel, zagen we een buizerd zitten, met de vleugels wijd uitgespreid. Hij zat met zijn klauwen bovenop de heidestruikjes en plukte er snavels vol fazantendons onderuit. Het was een fazantenhenn die zo gilte, platgedrukt tegen de grond, buiten bereik van de klauwen maar niet veilig voor de haaksnavel. En omdat ik maar niet wil leren dat je natuur gewoon haar gang moet laten gaan, gooiden we het raam open. De buizerd keek ons vuil aan en wiekte er toen aarzelend, traag, vandoor. De fazant zette het op een lopen. We zagen haar de weken daarop nog vaak rondscharrelen met haar zusjes, duidelijk herkenbaar aan haar mottige geplukte rug. Gespuis als buizerds, vossen, steenmarters, reigers niet te vergeten, hangt geregeld rond in de buurt. Zelden wagen ze zich in de tuin. Ze blijven doorgaans op afstand doordat we veel en druk en af en toe lawaaiig in de tuin aan het rommelen zijn. Maar soms lukt dat niet.

Toen we in het voorjaar door verdrietige familieomstandigheden veel van huis waren, nam de buizerd wraak. Op een avond thuiskomend van een begrafenis troffen we onze dierbare kip Mooie Bep, Peters favoriete, niet aan in het nachthok. Peter ging op zoek met de zaklantaarn en vond de stoffelijke resten terug op het achterpad, half geplukt en opengescheurd. Duidelijk gepakt door de buizerd, die na de moord was opgeschrikt en weggejaagd.

Fig. 56 Peter met zijn dames

Zo brachten we de zomer door met nog maar twee kippen, de beide Barnevelder krieltjes. Deze Barnies – we kunnen ze niet uit elkaar houden, daarom hebben ze een collectieve naam- vallen in de categorie: eigenzinnig stuk vreten. Ze zijn mooi maar afstandelijk, zeg maar gerust: schuw. Ze gedragen zich als wilde vogels, slapen liever in een boom dan in het nachthok en ze verstoppen hun eieren buiten. Met deze twee vierten we elke dag Pasen. Elke dag eieren zoeken. Soms vind je pas na twee, drie weken een nest vol; dan eten we maar weer eens omelet.

Toen we aan het eind van de zomer besloten dat er nieuwe kippen bij moesten komen (twee is te weinig, dat is zielig, die houden mekaar niet warm de winter door) vonden we dat het vooral brave, makke en gezeglijke kippen moesten worden. Schootkippen die hun eitjes keurig in het daarvoor bestemde leghok zouden deponeren. Geen barnevelders, om de eerder beschreven redenen. En ook geen wyandottes, want die zijn heel lief maar altijd broeds.

De kippenboer beval ons gewone, bruine, rasloze legkippen aan. Dus nu hebben we Truus 3 en Bep 2 erbij. Kippen zoals ze op ieder doosje scharreleieren staan afgebeeld. Niet zo glanzend, niet zo strak in de veertjes als raskippen. Maar zó lief. Wereldbeesten. Elke dag een mooi bruin ei, allebei. Ze zitten op schoot. Ze eten uit de hand. Ze beschouwen ons als überkippen, lopen ons overal achterna, gelijk de gansjes van Lorenz. Sta ik even stil om een bloem of zo te bekijken, dan nestelt zich een kip op mijn voeten. Ze kirren en koeren en praten tegen ons. Het ideale huisdier! Ik kan ze eenieder aanbevelen: neem een legkip bij huis, veel gezelliger en aanhankelijker dan een konijn of cavia. Ware het niet dat hun gegrAAF (ze graven kuilen gelijk Duitse badgasten) en de keutels die ze lukraak laten vallen misschien hinderlijk kunnen worden in een kleinere tuin. En je moet een kip natuurlijk niet in een klein hok opsluiten. Daar worden ze vies en chagrijnig van.

Maar soms vraag ik me wel 's af of een kip ook té mak kan worden. Truus 3 bijvoorbeeld, vindt dat alles wat wij eten ook voor haar bestemd is. Zet ik mij neder met een boterham, denkt zij dat ik de kloek ben die haar kuikens bijeenroept voor het eten. Als je niet uitkijkt eten de dames van je bord, lopen ze over de tafel, pikken ze de kaas van je brood. Peter trof mij laatst aan staande met een plakje Grunneger kouk met gestrekte arm boven het hoofd geheven, terwijl Truus op datzelfde hoofd zat, reikhalzend naar de koek. Ik beloof u, mocht u ooit bij ons op theevisite komen, dan berg ik de kippen op tot u uw koekje op hebt.

19 Natuur en milieuagenda Zoetermeer

Oktober 2009	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Ma/wo en vrijdag	10.00 - 14.00	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Wo/zat/zon & feestdagen	14.00 - 16.00	Pony- of ezelrijden, mits het weer toelaat	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Zaterdag 3 oktober	12.00- 14.00	Jonge hondendag	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Zaterdag 3 oktober	10.00- 15.00	Eurobirdwatch/Buytenparkdag Infostands 10-15.00 uur Excursies 10.00 vogels; 12.00 mossen; 14.00 paddenstoelen	Schaapskooi Buytenpark		Vogelwerkgroep 3163631
Zaterdag 3 oktober	10.00- 11.30	Workshop Bijzonder Bloemwerk Aanmelden	Wijkpost Meerzicht Uiterwaard 29	€ 28,50	Groei en Bloei 3611662
Zondag 4 oktober	13.00- 16.30	Dierendag Verschillende activiteiten	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Het buitenbeest 3520624
Donderdag 8 oktober	20.00	Lezing: De Huismus Door mussenkenner Kees Heij	Wijkpost Meerzicht Uiterwaard 29		Vogelwerkgroep 3163631
Zaterdag 10 oktober	10.00 - 11.30	Najaarsruilbeurs	Gemeentekwekerij Industrieweg	Vrij toegang	Groei en Bloei 3411306

Oktober 2009	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Zondag 11 oktober	13.00- 17.00	Open Huis Egelopvang info@egelopvang.nl	Egelopvang Spectrumsingel 50		Egelopvang Tel 3514860
Zaterdag 17 oktober		Excursie Nationale Bloembollenmarkt Keukenhof. Aanmelden		€ 7,50	Groei en Bloei 3611662
Zondag 18 oktober	14.00	Herfstwandeling Balijbos	Stadsboerderij De Balijhoeve		IVN 3423661
Woensdag 21 oktober	13.00- 15.00	Kabouterpad Balijbos	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Zaterdag 24 oktober	20.00	Nacht van de Nacht	Zie kranten www.ivnzoetermeer.nl		IVN 3423661
Zondag 25 oktober	14.00 - 15.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark		Natuurtuingroep 3310669 /3413473
Donderdag 29 oktober	20.00- 22.00	Start cursus Basis Bloemschikken, 3 lessen, Aanmelden	Leslokaal Meerzicht	€ 60,00	Groei en Bloei 3411306
Zondag 31 oktober	18.30	Halloween	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832

November 2009	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Ma/wo en vrijdag	10.00 - 14.00	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Wo/zat/zon & feestdagen	14.00 - 16.00	Pony- of ezelrijden, mits het weer toelaat	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Zaterdag 7 november	11.00 - 16.00	Natuurwerkdag op De Balijhoeve Aanmelden	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Zondag 7 november	10.00 - 16.00	Natuurwerkdag Aanmelden zie www.natuurwerkdag.nl	zie kranten www.ivnzoetermeer.nl		IVN 3423661
Donderdag 12 november		Televisieprogramma Plantenwerkgroep			KNNV
Zondag 15 november	14.00	Excursie watervogels Benthuizerplas Ikv Stadsvogelproject	Brug bij Marotplan		Vogelwerkgroep 3163631
Zondag 15 november	14.00	Gezinswandeling Balijbos	Stadsboerderij De Balijhoeve		IVN 3423661
Woensdag 18 november	19.30- 22.00	Workshop Bollenmand maken Aanmelden	Zie website	€ 26,50 incl. materiaal	Groei en Bloei 3611662
Zondag in november	13.00 - 16.30	Koeienscheerfeest; div. activiteiten (afhankelijk van het weer)	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Buitenbeest 3520624
Woensdag 25 november	09.00	Lange wandeling	Bekendmaking via site en kranten		IVN 3423661
Woensdag 25 november	20.00- 22.00	Lezing bodemverbetering	Albrandswaard Meerzicht	Vrije toegang	Groei en Bloei 3411306

November 2009	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Zondag 29 november	14.00 - 16.00	Sinterklaasfeest op De Balijhoeve	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832

December 2009	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Ma/wo en vrijdag	10.00 - 14.00	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Wo/zat/zon & feestdagen	14.00 - 16.00	Pony- of ezelrijden, mits het weer toelaat	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
donderdag 10 december	20.00	Lezing: De Slechtvalk door Peter v Geneijgen van wgr Slechtvalk Ned	Wijkpost Meerzicht Uiterwaard 29		Vogelwerkgroep 3163631
Zondag 13 december	14.00	Mossen en korstmossen	Prielenbos ParkeerplekAA- zicht		IVN 3165583
Za 12 en 19 Zo 13 dec	14.00 - 16.00	Biologische kerststukjes maken	Stadsboerderij Het Buitenbeest	gratis	Buitenbeest 3520624
Zondag 20 december	14.00 - 16.00	Kerstversiering maken	Stadsboerderij Het Buitenbeest	gratis	Buitenbeest 3520624
Kerstvakantie	10.30- 16.00	Dagje Stadsboerderij (incl. lunch + bouwspeelplaats)	Stadsboerderij Het Buitenbeest	10 euro (aanmeld en)	Buitenbeest 3520624
		Levende kerststal op De Balijhoeve	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832

 <p>gemeente Zoetermeer</p>	 <p>Natuurlijk Zoetermeer www.zoetermeer.nl/natuur&milieu</p>
<p>Coördinatie: team Natuur- en Milieueducatie Zoetermeer. Internet: www.zoetermeer.nl Deze agenda komt 4x per jaar uit. Opgave van excursies voor het 1e kwartaal 2010 vóór 15 december 2009 bij NME-team, telefoon 346 96 62 E-mail: M.J.Kester@zoetermeer.nl ; nmezoetermeer@zoetermeer.nl</p>	

Webadressen

Bomen overleven
Gem Zoetermeer
Groei en Bloei
IVN
KNNV
Natuurtuin
Vogelwerkgroep

www.bomenoverleven.nl
www.zoetermeer.nl/natuur&milieu
www.zoetermeer.groei.nl
www.ivnzoetermeer.nl
www.knnv.nl/zoetermeer
natuurtuin.zoetermeer@xs4all.nl
<http://www.vwqzoetermeer.nl/>

20 Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT
Johan Vos (023-5280231)
johan@vosdenhartog.demon.nl
Taeke M. de Jong (079-3516599)
Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer
Email T.M.deJong@tudelft.nl

Inleverdatum decembern timer: voor 20 september 2009. Geschreven tekst een maand vóór deze datum inleveren.

Bestuur

Annet de Jong (voorzitter) 079-3422924
Tilly Kester (plv. voorzitter) 079-3412605
Lodewijk van Duuren (secretaris) 079-3214149
Hans Bieze (penningmeester) 079-3421351

Auteurs in 2009

Arno van Berge Henegouwen	Tilly Kester
Anke de Bruijn	Lia Komen
Lodewijk van Duuren	Marja Kreike
Adri de Groot	Han Lam
Francis Havekes	Wim de Liefde
Martin Hoogkamer	Fred Reeder
Fred Janssen	Joke de Ridder
Annet de Jong	Anke Smits
Sinie de Jonge	Nel Sonneveld
Marianne Ketting	Johan Vos

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer, T.M.deJong@tudelft.nl of naar Johan Vos johan@vosdenhartog.demon.nl

21 Ik wil ook lid worden

van de KNNV + afdeling Zoetermeer
O > als lid á €32,50 per jaar
O > als huisgenootlid á €27,50 per jaar
deze leden ontvangen dit blad, het landelijke KNNV-blad Natura, korting op de KNNV-uitgaven en het recht op deelname aan KNNV-kampen

naam
.....

adres
.....

postcode
.....

telefoon
.....

Email
.....

handtekening
.....

22 Index

Cursief betekent afbeelding

aardaker.....	4; 9; 12	Balster, Wouter.....	5	Boomgaard.....	8
aardbeien.....	11	beekpunge.....	10	bootsmannetje.....	17
aardbeiklaver.....	10; 12	behaarde boterbloem.....	11	bosrank.....	6
<i>aarvederkruid</i>	6; 7	Benthuizerplas.....	6; 9	braam.....	6
Acipenser baerii.....	24	Berg, Justus van den.....	11	brede lathyrus.....	6; 11
Acipenser gueldenstaedti	24	Berge Henegouwen, Arno		brede wespenorchis	8; 15
Acipenser sturio.....	24	van.....	22; 24	bremraap.....	23
agrimonie.....	12	bermooievaarsbek.....	6	<i>Brown Argus</i>	21
akkerdistel.....	4; 5	bingelkruid.....	11	Bruijn, Anke de.....	5
akkermelkdistel.....	4	<i>blackcap</i>	20	<i>bruin blauwtje</i>	21
argusvlinder.....	8	bleek cypergras.....	15	bruine kiekendief.....	18
<i>Aricia agestis</i>	21	Bleiswijkseweg.....	6	<i>bruine winterjuffer</i>	19
atalanta.....	18; 27	Bodegom van Aalst.....	15	buizerd.....	30
<i>Athene noctua</i>	21	boerenzwaluw.....	18	<i>Buytenpark</i>	18; 19; 20; 21
avondkoekoeksbloem.....	13	<i>Boerenzwaluw</i>	18	Buytenwegh.....	15
avondskeekoeksbloem.....	4	bolderik.....	14	Cacyreus marshalli.....	29
axolotls.....	24	Bolten, Marcel.....	13	Chorthippus parallelus.....	28
aziatisch lieveheersbeestje		bont zandoojje.....	4; 27	citroenmelisse.....	6
.....	24	boomblauwtje.....	27	citroenvlinder.....	27

Consolida regalis	14	haagwinde	7	krasser	28; 29
curlow	21	harig wilgenroosje..	3; 4; 5; 7	kruisbladwalstro	11
dagkoekoeksbloem.....	14	harige ratelaar	4; 8	kruisdistel.....	12
dagpauwoog	27	Hedera helix	24	Kunigundekraut	5
de Boomgaard	8	heelblaadjes	10; 12	langarige zeekraal	11
diamantsteur	24; 25	heen.....	3; 10	Lange, Ellen de.....	24; 25
distelvlinder.....	5; 27	Heerden, Adri van.....	28	Lans, Ferry van der	29
dodaars.....	18	heermoes.....	14	Lansinghagedpad	25
Drosera	14	herik	4	late guldenroede.....	15
dubbelkelk	10; 11	hertshooi.....	12	lepelaars	11
duinriet.....	4; 5	holle-bolleweitjes	11	Leptophyes punctatissima	29
dwergkroos	5; 7	hondsdrif.....	7	leverkruid	5
echte kamille.....	4	honingbij	22; 23	Leyens	27
echte koekoeksbloem.....	12	lerseke moer.....	11	lidrus	5
Ecologische Hoofdstructuur		ijsvogel.....	16	lidsteng	5
.....	10	jacobskruiskruid.....	3	liesgras	5
egelboterbloem.....	12	Jonge, Henk de	28; 29	liguster	12
EHS	10	kaardenbol.....	19	<i>Little Owl</i>	21
eikenprocessierups.....	25	kamgras	12	loogkruid	12
<i>eikenprocessievlinder</i>	26	Kapelse moer	11	Lubberding, Henk	23
eikenprocessievlinders	8	kattedoorn.....	12	Luyten, Sheila.....	4
eikvaren	12	kattenstaart.....	5	luzerne	7
els	8	Kester, Tilly.....	3; 6; 10	mattenbies	4
Engelandlaan.....	13	Ketting, Marianne	30	meerkoet.....	18
fazant.....	30	kikkervisje	17	Meerpolder	7; 18
feromoon.....	8	Kleijn, H.	5	Meerpolderdijk	25
fijn goudscherm	11	klein fakkelfras.....	13	melkkruid	11
fonteinkruid	8	klein geaderd witje.....	8; 27	Middelburg.....	10
ganzenvoet	14	klein koolwitje	27	middelste teunisbloem.....	7
geel walstro	12	<i>klein kroos</i>	7	mierikswortel.....	11
gehakkelde aurelia	27	kleine bruine kikker.....	5	moerasandoorn	4; 5
gehoornde klaverzuring...	15	kleine karekiet.....	4	moerasdroogbloem...	11; 12
<i>gekroesd fonteinkruid</i> ...	6; 7; 10	kleine ruit	12	moerasvergeet-mij-nietje...	5
gele ganzebloem	14	kleine vos.....	27	moeraswalstro	3
<i>gele kamille</i>	8; 9	kleine vuurvlinder.....	27	<i>Moeraswalstro</i>	4
geraniumblauwtje	29	kleine waterpepe	3	moeraszoutgras.....	12
getande weegbree.....	11	Kleukers, Roy	28; 29	moernering	11
geveugeld hertshooi	3	klimop	24	Mol, Irene de.....	6; 7
Gillissen, Reinier.....	29	klimopbremraap.....	24	muizenstaarten	11
glanshaver	7	kneu	18	nachtkoekoeksbloem...	4; 14
goudgele honingklaver .	4; 6; 7	<i>Kneuen</i>	18	<i>Nachtkoekoeksbloem</i>	13
goudknopje	11	knikkende distel	11	nijlgans	24
goudvis	24	knoopkruid	7	Noord-Aa	24; 25
graskarper	24	koekoeksbloemplanten.....	4	Noordhove	8; 12; 16; 28
<i>grijskruid</i>	8; 9	koikarper	24	noordse winterjuffer	19
grintbeken	9	kolibrievlinder.....	6	<i>Northern</i>	20
Groenblauwe Slinger	21	kolibrivlinder.....	27	<i>Numenius arquata</i>	21
grof hoornblad	7; 10	koninginnekruid	7	<i>Oenanthe oenanthe</i>	20
groot koolwitje.....	27	koninginnenkruid	5	oeverstekelnoot	4
groot spiegelklokje.....	14	<i>Koninginnenkruid</i>	5	Oltshoorn, Leo	29
Groot, Adri de	16	koolzaad	4	Oosterheem.....	14
grote bonte specht.....	17; 18	korenbloem	14	oosterse ridderspoor.....	14
grote groene		korrelganzenvoet	4	Orobanche hederæ.....	24
sabelsprinkhaan.....	4	kortarige zeekraal	11	Overasselt	13
grote klaproos.....	4	Koudekerke	10	Palenstein.....	29
grote waterweegbree.....	8	kraai	21	Palensteinse polder	8
guppe	24	krabbescheer.....	8	Panicum miliaceum	16
guppy	24	kransgras	9; 15	pastinaak	3; 7
		Kransgras	15	peen.....	3; 7
		kranswier	3	Pellican, Jan	11

Phaneroptera falcata	29	slanke waterkers.....	5; 7	viltige basterdwederik	5
Plas van Poot	6	slanke waterweegbree.....	8	<i>visdief</i>	17
<i>pluimgierst</i>	15; 16	sleedoorn	11	visdiefje.....	17
Polypogon viridis	15	Slikke, Wout van der.....	11	vlinderstruik	6
priel	18	smal tandzaad	9	Vlissingen	10
Prielenbos.....	17; 18	smalle rolklaver.....	10	vos	30
pul	18	smalle waterpest.....	7	Vos, Johan.....	12; 25; 27; 28
puntkroos.....	5	smalle waterweegbree.....	7	Vrouwenpolder	11
raapzaad.....	4	snavelruppia	11	wants	17
ransuil	20	snoek	24	watergentiaan	4
ratelaar.....	8	<i>SnowWorld</i>	20	<i>Watergentiaan</i>	4
Reeder, Fred	8; 9	Sonneveld, Nel	27	watermunt.....	3; 5; 7
reiger.....	30	spanse dravik	13	waterpunte.....	10; 12
Ridder, Joke de	7	spiraalruppia	11	watersnip	11
riet.....	3; 7; 10	Spruijt, Thea	10	Westerpark	9; 24
rietgras.....	5	St. Laurens Weihoek.....	10	<i>Wijnhoven, Hay</i>	29
rietorchis	4; 7; 8	Staatsbosbeheer	3	wilde honingbij	22
<i>rietvink</i>	16; 17	Stadt, Leontine van der ...	10	wilde ridderspoor	14; 15
rietzanger.....	5	steenmarter	30	wilg.....	7; 8
rivierkreeft.....	24	<i>steenuil</i>	21	wit vetmuur	12
rode ganzenvoet.....	11	sterrenkroos.....	5; 7; 8	witte honingklaver.....	4
rode klaver	7	steur.....	24	witte krodde	4
rode schijnspurrie	10	stijf hardgras	13	witte kwikstaart	10
rode spoorbloem.....	9	stijve waterranonkel.....	3; 10	wolfspoot	3
Rokkeveen.....	29	stippelganzevoet.....	4	<i>wulp</i>	21
Rostraria cristata	13	stomp kweldergras	11	Wunderkamer	9
rugzwemmer	17	<i>struiksprinkhaan</i>	29	<i>Zaans Rietveld</i>	21
ruiende vogels	6	<i>Sylvia atricapilla</i>	20	zadelzwam.....	6
Ruimtebaan	28	tandzaad.....	10	zeegroene ganzenvoet...	10
SBB.....	3; 13	tapuit.....	18	zeegroene rus.....	5
schaatsenrijder	17	<i>Tapuit</i>	20	zeekraal	11
schanskorven	6	tenger fonteinkruid.....	7; 10	zeepostelein	12
schedefonteinkruid 8; 10; 11		Thaumatopoea		zeewinde	12
schermhavikskruid.....	12	<i>processionea</i>	25	zeezwaluw	17
scherpe fijnstraal	12	tiendoornig stekelbaarsje.	17	Zegwaartseweg	29
schijnspurrie	11	Tuijllpark	6	zilte greppelrus	11
Schoenmakers, Dennis ...	29	<i>uiver</i>	17	zilte rus	11
schorrenkruid.....	11	valse ridderspoor	14	zilte torkruid	12
schorrenzoutgras.....	11; 12	van Tuijllpark	6	zilte waterranonkel.....	11
<i>Schrijvers, Denny</i>	25	veelkleurig aziatisch		Zoetermeersche Meerpolder	
schubkarper	24	lieveheersbeestje ...	18; 24	18; 20
Seghwaert	12; 29	<i>veelkleurig Aziatisch</i>		Zoetermeerse Plas	24
<i>siberische steur</i>	25	<i>lieveheersbeestje</i>	19	zomerfijnstraal	4
Siberische steur.....	24	<i>veelwortelig kroos</i>	7; 8	zompvergeet-mij-nietje	5
sikkelklaver	12	veenwortel	5; 8	zulte	10; 11
<i>sikkelsprinkhaan</i>	29	Veere	10	Zwaardslootseweg.....	7
Silene latifolia alba.....	13; 14	veldgerst	10	zwanebloem	8
Silene noctiflora	13	veldlathyrus	7	<i>zwartkop</i>	20
skibaan	3	<i>Vierheemskinderenweg</i> ...	21		
<i>skibanen</i>	20	viltig kruiskruid	10; 11		